№ 9—11.

ЗАГАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

ІВАН ТОБІЛЕВИЧ
(КАРПЕНКО КАРИЙ)

СУЄТА

КОМЕДІЯ В ЧОТИРЬОХ ДІЯХ
(КАРТИНИ)

НОВЕ ПЕРЕГЛЯНЕНЕ Й
ВИПРАВЛЕНЕ ВИДАННЯ

КИЇВ—ЛЯЙПЦІҐ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

КОЛОМИЯ, ГАЛИЦЬКА НАКЛАДНЯ
WINNIPEG MAN. UKRAINIAN PUBLISHING

Tobilevich, Ivan Karpenko
III

ІВАН ТОБІЛЕВИЧ
(КАРПЕНКО-КАРИЙ)

СУЄТА

КОМЕДІЯ В ЧОТИРЬОХ ДІЯХ
(КАРТИНИ)

Sueta

НОВЕ ПЕРЕГЛЯНЕНЕ И
ВИПРАВЛЕНЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ КИЇВ—ЛЯЙПЦІГ

Printed in Germany

Donated by
THE UKRAINIAN BRANCH No. 360
CANADIAN LEGION B. E. S. L.
Toronto, Ontario

LU
T6295ue

583363
7. S. 54

ГОЛОВНІ СКЛАДИ:

Українська Накладня
с. з о. п.
BERLIN W 62
Kurfürstenstr. 83

Книгарня Наукового
Тов. ім. Шевченка
у ЛЬВОВІ
Ринок 10

Книгарня Українського
Народнього Союза
30. E. 7th St.
NEW-YORK (U. S. A.)

Ukrainska Knyharnia
i Nakladnia
850 Main Str.
Winnipeg Man. (Canada)

Галицька Накладня
Якова Оренштайна
в КОЛОМИЇ
(Галичина)

Друковано в друкарні К. Г. РЕДЕРА, тов. з обм. порукою в ЛЯЙПЦІҐУ.

У часах найстрашніщого гнету, коли на руки наших наддніпрянських братів наложено важкі невольницькі кайдани, а уста замкнено сороміцьким, одиноким у світі указом, коли нашу мову проганяв уряд із публичного життя, а власна наша трусливість та безпримірна податливість гонили її з рідної хати — в таких тяжких часах, коло 1880. року, родиться сучасний[1]) український театр.

Він бере на себе не тільки звичайне завдання театру: бавити та навчати людей, давати їм по годинах важкої, буденної праці хвилини любого відпочинку на «зелених левадах краси», але піднімається далеко більшого труду — піддержувати народнього духа та берегти святої искри національного почуття, щоб вона в пітьмі та бурі до останка не згасла.

---

[1]) Сучасний, бо перед ним була духовна і шкільна драма з інтермедіями, а в XVIII. століттю приватні театри українських панів, для котрих писали свої твори Гоголь (батько) і Котляревський. В половині XIX. в. по Правобережній Україні грали деколи польські трупи по українськи, а на Лівобічній існували російсько-українські аматорські драматичні товариства.

Український театр на Наддніпрянщині був на склоні XIX. століття одиноким місцем, з якого прилюдно гомоніло наше рідне слово, одиноким вогнищем товариським, що гуртувало довкола себе вряди-годи українських інтеліґентів, одиноким живим дневником, що пригадував старшому братові життя-буття менших братів, селян, одинокою школою рідної мови, майже єдиною ниткою, що лучила гірку теперішність із кращою минувшиною та підтримувала традицію давнього, культурного народу.

Таку трудну громадянську роботу робив він пильно й невтомно, поки не настали хоч трохи кращі часи, тим то ми мусимо й тепер дивити ся на його з особливим поважанням та мірити його окремою мірою. Найбільше натрудился коло українського театру М. Старицький, М. Кропивницький та трьох братів Тобілевичів. Один із них був славний драматичний письменник, — Карпенко Карий.

Вони то невтомними заходами здобули в 1883. році дозвіл, давати українські вистави, вони склали товариство, яким могла б повеличатися кожда перворядна сцена, виробили, можна сказати, осібну українську школу драматичну та придбали цілий довгий ряд цінних творів. З того боку тодішній, український артист пригадував подекуди давні шекспірівські

часи, коли то актори були відразу авторами й театральними техніками та ще й навчали публику, як глядіти на штуку (нині в тому ділі виручує їх критик та рецензент). Скілько то заходів треба було, заки уряд дозволив грати в Київі та по иньших містах Україні (зразу грали в Москві та Петербурзі, взагалі за гряницями України), скілько часу минуло, заки виклопотано дозвіл, давати самі про себе українські штуки (зразу грали тільки поруч російських), взагалі — скілько енергії пішло на оборону того одинокого українського приюту перед усілякими ворожими нападами — сього ми нині не годні як слід оцінити. Те, що читаємо у споминах Кропивницького та Садовського (друкував їх «Літ. Наук. Вістник» і «Нова Громада») — се тільки якась маленька частина тої цікавої книги з історії українського театру.

Та одно ми можемо знати, а то, що в таких тяжких умовах розвій драматичної літератури був також нелегкий. Передівсім автора путали всякі особливі закони: він не міг писати творів із життя інтеліґенції, не міг виводити на сцену ані священиків, ані урядовців, мусів дуже обережно доторкатися найзвичайніщих суспільних питань, щоб не задерти цензури, йому не вільно було перекладати з чужих літератур, не вільно було

вдаватися в якунебудь соціяльну критику, словом, — він мав спутані руки й ноги. А про те українська драматургія зробила якраз тоді великий крок наперед, і то в напрямі реальної мужицької драми. Не дала вона повного образу фізичного й духового життя цілого народу, бо дати не могла, не виробила письменницької техніки так всесторонно, як на Заході, не впустила на сцену нових драматичних напрямів, але за те, у тім обмеженім крузі, який їй полишено, довела до таких знаменитих успіхів, що ми нині повеличатися можемо нашим мужицьким театром.

Як автор драм та комедій піднявся найвище Іван Тобілевич, відомий під псевдонімом Карпенка Карого.

Родився Карпенко Карий 1845. року в Херсонщині, коло Ялисавету, в родині мужика-чиншівника. Кінчив повітову школу в Бобринці, а опісля кільканацять літ був урядовцем. Вищу освіту добув собі сам, читаючи пильно книжки та товаришуючи з такими світлими людьми, як учитель херсонської ґімназії, Д. Пильчиків. В 1862. році побачив театр і захопився ним так дуже, що тільки і мрів про те, як би й собі стати артистом. Разом зі своїм товаришем, знаменитим артистом М. Кропивницьким, уладжує аматорські вистави в Боб-

ринці та Ялисаветі, а в 1883. р. вступає до першої найкращої української трупи Саксаганського. Та зараз у 1884. році його заслано до Новочеркаська над Дін, де він і пробув майже три роки. Вернувши, ґаздував на своїому хазяйстві в Шепетівці, а від 1888. р. посвятився душею й тілом українській драматургії. З міста до міста переїжджав Карпенко з трупою Саксаганського та Садовського в характері актора й автора. Як актор уславився ролями старих дідів та характеристичних і гумористичних осіб, як автор — дав цілий ряд творів, між якими визначаються: «Бурлака», «Мартин Боруля», «Наймичка», «Безталанна», «Хазяїн», «Суєта» й її продовження «Житейське море». Всіх драм і комедій є кілька десятків, видано їх досі в п'ятьох томах у Полтаві.

Карпенко Карий умер 1907. року.

«Суєта» — одна з його останніх, найкращих драм. Автор назвав її «картинами». Бо, справді, в цілім ряді картин малює він у ній родинні відносини в сім'ї багатого українського селянина Барильченка, який виучував синів на урядовців і вчителів, сподіваючися з них на старість потіхи та слави, а діждався жалю і смутку, бо сини, вийшовши в панів, забули не тільки свій нарід, але й добрих батьків, до котрих поверталися тільки тоді, коли треба було грошей. На щастя, один із

них, Карпо, зостався на господарстві, і сей не зрадив ні землі, ні родини. Тамті відпали, як полова, сей остав як зерно. Наймолодший зі синів, Іван, посвятився штуці. Від штуки вимагав він багато: «У театрі грать повинні тільки справжню літературну драму, де страждання душі людської трівожать кам'яні серця і, кору ледяну байдужности на них розбивши, проводять в душу слухача жадання правди, жадання загального добра, а пролитими над чужим горем сльозами убіляють його душу паче снігу!» З нього вийшов, справді, великий артист, але, як у «Житейськім морі» побачимо[1]), змалів чоловік.

Найкращий та найбільш викінчений є другий акт «Суєти», коли ціла родина збирається в домі старого Барильченка. Тут, за обідом, при пісні й серед розмов, дуже ясно малюються характери вчених і невчених членів тої самої родини. З одного боку — праця, совісність, щирість, з другого — хитрість, охота панувати, кривлення душею. Автор стає по стороні перших, другі — це неґативні малюнки. Але признати треба, що в тім акті між світлом і тінню є гармонія, характери позитивні не грішать надто рожевими красками, а неґативні не є перерисовані до карикатурности так, що другий акт «Суєти» — се у своїм роді цілість,

[1]) гл. Ч . . . «Загальної Бібліотеки»

ніби архитвір української реалістичної драматургії. Не можна того сказати про третій і четвертий. У них є дещо перецукроване, а ще більш пересолене. Особливо невістки з дуже панських родів, із аристократичними норовами, вийшли трохи карикатурно. Таксамо цілий четвертий акт, із п'яним кухарем, із перебиранням матері-селянки в одяг покійної тещі-ґенеральші, з серцевим ударом директора, що програв кілька копійок у карти — не дорівнює другому актові.

Значить, драмі можна робити закиди щодо будівлі (два перші акти збирають людей — у третім і четвертім вони розходяться), але признати треба, що поодинокі частини мають первоступінну стійність — особливо, як кажу, другий акт. Він нагадує дещо способом писання новіщу російську драматургію, і найбільш Чехова (Дядя Ваня), але дає таких живих людей, такий свіжий кольорит, такий знаменитий діяльоґ, що рівнятися може хочби з яким великим чужим твором. Дивлячись на родину Барильченка в другім акті, ми майже знаємо, що станеться з її членами в будучині, знаємо, що такий Петро ожениться з якоюсь там Аделаїдою, котра буде бавитися собачкою і в мужицькій хаті не зможе стерпіти сопуху, сподіваємося, що Михайло вийде на директора й теж матиме жінку-Росіянку, паню

з переверненою головою, в котрої тільки й гадки, що про Рівієру, про замки в «Малоросії» і про приняття, на яких, як сонце в хату, з'явиться пані баронеса. Не потрібують, властиво, старі Барильченки їхати до свого сина Михайла, статського совітника та інспектора, щоб те все побачити — воно є вже у другім акті[1]) — так по-майстерськи написав його Карпенко Карий.

А ідея? Автор висказує її зовсім ясно:

«Нещасна земля, гірка твоя доля! Тікають від тебе освічені на твої достатки діти й кидають село у тьмі . . . Хоч задушіться тут — нема їм діла. Вони чужі нам, а ми їм. Забрали все, що можна, від землі, виснажили гречкосія й покинули!» (Дія I, ява VI, стор. 34).

Розширім тільки село на Україну, і матимемо один великий акт обжалування, який автор підносить проти тих усіх Українців, що забрали з рідної землі, що взяти можна, і перейшли там, де лучче. Отсі сумні слова надають штуці особливого значіння, звучать докором батька, плачуть риданням матері, тугою вдираються в душу.

---

[1]) Автор був актором; деякі постати він творив спеціяльно для своїх товаришів-артистів (приміром, для Заньковецької), і деякі сцени вставляє ради сценічного ефекту. Вони часом так мало звязані з темою, що прямо виглядають як якийсь далекий відгук змодернізованих інтермедій.

Дивишся на штуку, дивуєшся мистецтву автора, що вміє тебе й забавити, й розсмішити, й викликати ілюзію дійсности, а коли ти не вбив у собі кращих почувань, коли ти ще справді чоловік, то, виходячи з театру, скажеш до себе: «А таки так не повинно б бути».

І для тих слів варто забути ті хиби та недостачі твору, про які ми вище згадали.

Б. Лепкий.

СУЄТА

КОМЕДІЯ В ЧОТИРЬОХ ДІЯХ

(КАРТИНИ)

ДІЄВІ ЛЮДЕ.

Макар Барильченко, багатий козак-хлібороб.
Тетяна, його жінка
Карпо, хлібороб
Михайло, учитель ґімназії
Петро, кандидат прав
Іван, писарь у запасі
Василина, скінчила ґімназію
Явдоха, Карпова жінка
} Діти Макара Барильченка.
Аделаїда, Петрова жінка.
Наташа, Михайлова жінка.
Сорокотисячников, сліпий ґенерал, батько Наташі.
Демид Короленко, сільський учитель.
Терешко Сурма, багатий козак-хлібороб.
Матюша, син його, 12 літ.
Сергій Гупаленко, багатий козак-хлібороб.
Тарас Гупаленко, небіж його, унтер-офіцер.
Акіла Акілович, помошник класного наставника.
Тарабанов, повар
Паша, кухарка
Дарина, покоївка
Офіціянт
Ваня, послугач
} у Михайла Барильченка.

ДІЯ І.

Середина хати багатого козака. Диван турецький, два крісла, віденські стільці, дзеркало, столи, закриті гарними скатерками, біля дивана великий домашній килим, на помості під задньою стіною гарна кована скриня, під другою шафа з книгами.

Явa І.

Явдоха й Тетяна.

Тетяна, розглядає, по хвилі. Гарно. Тут буде Михайло спати, а Петю ми покладем у себе. От і все . . . Кінчай же, моя голубко, приборку, та приходь у стару хату — поможеш варити обід, бо на Василину мала надія, нічого не тяме: ні спекти, ні зварить! І чому їх там учать у тих ґімназіях? . . . Не знаю, куди пішов старий; ти не бачила?

Явдоха. Вони з Карпом пішли подивитись на сінокос.

Тетяна. Якщо сюди зайдуть, то скажи, моя дитино, батькові, щоб він не бавився, — нехай їде на вокзал, бо вже скоро прийде поїзд.

Явдоха. Та де там, мамо, скоро! Ще рано! Поїзд приходе в другій годині.

Тетяна. Краще нехай він підожде на вокзалі, ніж мають діти його ждать. Я ж піду. На порозі. Приходь же, моя голубко, мерщій. Вертається. Борщ буде з курятиною, смажене порося, вареники, запечені у сметані, і кисіль... Як ти думаєш, може, ще що прибавити?

Явдоха. Доволі, мамо; хиба Петро й Михайло з голодного краю?

Тетяна. Вони ж, мої соколи, вчені, пани: треба приняти їх гарно.

Явдоха. Хоч би вони були й ґенерали, так усе-одно ваші діти.

Тетяна. То-то бо й є, що ґенерали . . . Ми прості, а вони будуть ґенерали . . . Мати Божа, як радісно! Я ж піду. Зараз Пархім заколе порося . . . а яке, дочко, заколоти, чи чорне, чи біле?

Явдоха. Нехай біле, — легче патрать.

Тетяна. І справді. А двох курей на борщ доволі?

Явдоха. Доволі однії, мамо! Кури ситі, та ще салом гарно засмажимо, то й буде такий борщ, якого вони ніде не їли!

Тетяна. Ну, добре! Йде, вертається. Ще ж печериці є, спасибі Карпо достав. Чи ти не пам'ятаєш, як Михайло їх робив?

Явдоха. Мілко посікти і скілько печериць, стілько й цибулі насікти — змішать, та

з маслом і сметаною запекти; а як будуть готові, тоді вбить три крашанки.

Тетяна. Так, так! Михайло чудово їх робить. Іде. Приходь же! Вийшла.

Ява II.

Явдоха й Василина.

Явдоха, співаючи тихенько пісню, достає зо скрині і стелить на стінку турецького дивана гарний рушник і, пославши, відходить до середніх дверей, любується; входить тихо Василина і стає поруч із нею. Ай!

Василина. Ха, ха, ха! Як у тебе гарно!

Явдоха. Ти все на штуках, увійшла так, що я й не чула!

Василина. Ми в ґімназії раз-у-раз вигадували якінебудь фіґлі — щоб посміятись. Особливо на уроках старенького Скруфе!... Бідний, старенький, що тілько він терпів від нас, аж жаль тепер!

Явдоха. І отакі здоровулі, як ти, пустували?

Василина. А то ж!

Явдоха. Я б на місці того старенького приходила з трійчаткою, та як би одлупцювала одну-другу, то перестали б пустувать!

Василина. Ото, яка ти сувора! Не дай Бог, щоб такі були вчителі: дитячі жарти, щоб посміятись трохи, тай годі, а ти зараз лупцювати. Розглядає рушник.

Явдоха. Хиба ви діти? Такі дівулі, що заміж пора!

Василина. Заміж?! Ха, ха, ха! Ти думаєш, що там так, як на селі: всі тільки про заміж думають . . . А гарний який рушник! Тільки мені не подобається чорне з червоним. Як би замість чорного синє, то й очей би не одвів.

Явдоха. Я люблю чорне з червоним.

Василина, роздивляється й без слів, одним голосом, тихенько виспівує популярний мотив із опери. Ні, чорне смуток наганя, а синє — веселить око! Наспівує веселе з оперетки.

Явдоха. Тут і чорне й червоне рядком, як смуток і радощі йдуть рядком у житті!

Василина, підспівує веселий мотив. Я люблю тільки веселе! Цур йому, тому смуткові!

Явдоха. Мало яких дурощів чоловік не любить? . . . А як би не було смутку в житті, то люде не знали б ні веселощів, ні радощів! Тільки через те, що смуток є, радощі та веселощі любі чоловікові.

Василина. Може, може! І справді, як би цілий день раз-у-раз співати та танцювати, то, мабуть, би обридло! Їй-Богу, Явдохо, ти фільозоф!

Явдоха. Що то це за фільозоф, скажи, будь ласка? Я чула це слово не раз від свого Карпа.

Василина. Та цур йому! . . . Я не вмію розказати. Підспівує.

Явдоха. Отакої! Училась вісім літ і не знаєш, що то за фільозоф! На віщо ж говорить, коли не знаєш?

Василина. Та це трудно розказати . . . це . . . це . . . Як би тобі сказати? . . . Ну, такий дуже розумний, мудрий чоловік! . . .

Явдоха. А я думала, що це дурень! Терпіть не можу таких слів, що не можна знати, що воно! . . . Карпо, як скаже иноді таке слово, — то я аж сердюсь. Не говори, будь ласка, міні учених слів!

Василина. Ну, добре, добре! Я й сама їх мало знаю. Підспівує весело.

Явдоха. Чого це ти сьогодня на одній ніжці скачеш?

Василина. Мені так весело, так весело, що приїдуть учені, інтеліґентні брати . . .

Явдоха. От ти і знову вперла якесь слово, що й не виговорю! Будь ласка, не говори таких слів, бо я їх терпіть не можу.

Василина, сміючись, цілує Явдоху. Не буду, не буду!

Явдоха. Коли вчений чоловік отакі слова говорить простій людині, то він дурень! . . . От міні подобається Іван, він ніколи таких слів не говоре.

Василина. Бо не зна! . . . Недоучка! Чо-

тирі місяці, кажуть, лежить і за холодну воду не візьметься.

Явдоха. Щось дума. А він розумний і добрий. Мало говорить, а розумний.

Василина. Де там! . . . Лінивий, зовсім не вчився . . . От брати: Михайло, Петро — вчені, а як учені, то й розумні.

Явдоха. Ти цього не говори. Карпо каже, що на світі багато є вчених дурнів.

Василина. Не повірю, щоб учений був — дурень! . . . От у тебе гарно тут, як у віночку. Хата нова, три кімнати, комора й пекарня; а в нас хата старомодня, на дві половини, стеля низенька, долівку треба мазати мало не щодня, а тато не хотять нової ставити.

Явдоха. А на віщо даремно втрачатись?

Василина. Добре тобі казати: даремно, коли вам поставили нову хату! А в нас . . . от приїдуть брати, то ніде й спати покласти.

Явдоха. Будуть тут спати. Це ж я для них прибіраю кімнату.

Василина. Ну, Петро хоч і скінчив науку, та ще, можна сказати, студент — де покладеш, там і спатиме; а Михайло скоро буде статський совітник, треба ж його приняти достойно!

Явдоха. Хиба вони, думаєш, тут довго будуть?

Василина. А з місяць.

Явдоха. Ніколи у світі! Грошей попро-

сять, тай подадуться в го́род! Вони й перше, на канікулах тут послідні годи не жили, а то що б тепер . . . де вже там! Учених дітей не вдержиш біля невчених батьків. Їм тут нудно буде: день-два, тай повтікають!

Василина. А знаєш, сестро, ти правду говориш! І я вже нуджуся!

Явдоха. Сидіть без діла нудно!

Василина. А все-таки, я думаю, як би в нас був такий будинок, де можна б гарно розміститись, що б кожному окрема кімната, щоб ніхто не заваджав, то вони б тут довше побули.

Явдоха. А хто ж їм буде заваджать: у нас будуть спать, у батьків обідать. По обіді, захотів, віконницю зачинив — спи; а вечером, по холодку́ на прохо́дку — так, як і в го́роді!

Василина. Ой, тісно, тісно в нас . . .

Явдоха. Ще ж то не жонаті, та вже тісно; а як поженяться на таких панянках, що й ні приступу, тоді вони й носа сюди не покажуть.

Василина. А вже ж! Треба стро́їти нові, великі го́рниці — це не прості люде, що як нема де в хаті, то ліг у клуні, або на дворі; — таких дітей не можна приймати у прадідівській мужичій хаті.

Явдоха. Що ж? Заложить землю у банк, та построїть для приїзду вчених синів палац — саме по-хазяйськи!

Василина. От ти вже на сміх мене піднімаєш; а хиба ж я не правду кажу?

Явдоха. Бо й, справді, смію ся! Як же не сміятись? Для чого ставити братам будинок, коли вони тут жити не будуть? А от як ти вийдеш заміж, та будеш тут із чоловіком жить, то тобі поставлять гарну хату, кращу, ніж у нас.

Василина. Коли це буде! Я ще на курси поїду вчитись.

Явдоха. Вигадай! Буде вже вчитись, пора заміж! От у-осени вертається з Петербургу Гупаленко: багатий, 1000 десятин у батька, гарний, як намальований, і унтер-офицер, кажуть. Василина регоче. Чого регочеш? Я чула, батько його хоче тебе сватать за Тараса — його Тарасом звуть.

Василина. Чудово, чудово! Унтер-офіцерша! Ха, ха, ха!

Явдоха. Не хочеш за Гупаленка, так Демид Семенович, як зачує, що ти вже скінчила ґімназію й дома, зараз і з'явиться тут.

Василина. Пхе! . . . Сільський учитель!

Явдоха. А ти хто? Не пхекай краще! Ну, Гупаленка я не знаю, чула тілько, що красивий, а Демид, так і пошукати такої пари: гарний, молодий, хорошого роду й закоханий у тебе. Чого тобі ще треба?

Входить Іван у мундирі старшого писаря.

Явa III.

Ті ж і Іван.

Іван. Можна до вас на постой?

Явдоха. Заходьте, заходьте!

Іван. У нас такі прибори йдуть, як перед приїздом корпусного, ніде і примоститись. Василино, там мама тебе шукає.

Василина. На віщо?

Іван. А я знаю? Питали мене, чи не бачив, так я догадуюсь, що шукають.

Василина. А, Господи! Знову заставлятимуть щонебудь робити коло обіда, а я нічогісенько не тямлю.

Іван. Учись.

Василина. Сам спиш, а другим раїш робити . . . Писарь!

Іван. Старший писарь корпусного штаба.

Василина. Важна птиця. Вийшла.

Іван, у слід. Саме по гнізду синиця! . . . І ви тут прибіраєтесь, як на смотр.

Явдоха. А як же! Гості важні будуть.

Іван. Суєта! . . . Чи нема сірничка?

Явдоха. Он на столі. Тілько не смітіть, Іване, складайте попіл у ту мисочку, а то ви завжди все кидаєте, куди попало.

Іван. Коли є мисочка, то можна в мисочку . . . Гарний диванчик. Коли це купили? Розкурює.

Явдоха. На цих днях.

Іван. А полежати на ньому можна?

Явдоха. Де ж таки! Бога бійтесь! . . . Нова канапка, а ви з ногами . . .

Іван. Не можна — не можна! . . . Я в вас нароблю цигарок, а потім піду в леваду, там на траві полежу. Трава тиха, як і я: мни, скілько хочеш — мовчить.

Явдоха. А вас же хто мне?

Іван. Життя!

Явдоха. Бо кажуть, ви самі винні . . .

Іван. А? . . . Винен? . . . Може! Знаєте, занадто вже багато судців: куди не гляну, суддю побачу! А може ж і судді винні! . . . Винен? Ха! А в чім моя вина? У тім, що я писарь, а не ґенерал . . .

Явдоха. Я кажу те, що чула.

Іван. Знаєте, Явдохо, ви розумна людина, і не пристало вам за другими, як сороці, говорити пусті слова! . . . Є люде, що вік працюють, життя творять, — це ваш чоловік, Карпо, мій брат, падаю ниць перед ним; є люде, що все своє життя з праці других забірають і нічого в життя людське не кладуть, — це брати мої: Михайло, Петро, — і з ними носяться, як з писаною торбою . . . Суєта! . . . Я ж попав на корабель непевний, кораб розбито й викинуто мене на берег, я обмок, замерз, сушусь і гріюсь, а всі кричать: ледащо! Підождіть! Дайте обсохнути й нагріться!

Явдоха. Я нічого не кажу. Грійтесь і сушіться. Карпо теж не сердиться на вас, а батько . . .

Іван. Е . . . Суєта! Надворі чути голос: «Як запряжем, то скажем.» Іван робить цигарки на задньому пляні.

Явa IV.

Ті ж, Макар і Карпо.

Макар. Добри-день, Явдохо!

Явдоха. Добри-день, тату, з неділею будьте здорові! Цілує його в руку.

Макар. Спасибі, дочко! А Іван у будень спить, а у свято за роботою.

Іван. За цигаркáми.

Явдоха. Піду ж я, ще поможу мамі обід варить. Вийшла.

Макар, до Карпа. Так мені радісно, сину, на серці, що я і сказать не можу! Як ти прочитав учора мені телеґраму, що сьогодні приїдуть наші вчені, то я цілу ніч не спав, а вранці, до схід сонця, встав, ходжу по леваді та одно думаю: як то Господь благословив мої труди, поміг нам з тобою повчить дітей і піднять свій рід! . . . І все то, дякуючи твоїй праці, сину! Тепер учи своїх дітей, як учив братів, і Бог тебе по благословить від щедрот своїх, бо ти, сину, заслужив за свої труди й від Бога, й від людей хвали! Тепер, сину, нам

лекше буде, всіх вивели й возвели в люде! . . . Мені Михайло торік казав, що незабаром буде статський совітник — це все-одно, що ґенерал . . .

Іван. Луб'яний . . .

Макар. Що?

Іван. Паличка оця. Показує ту паличку, що робить цигарки. Неначе деревляна, а як придивився, то вона з лубка.

Макар. Його паличка цікавить! . . . Василина або вчителькою буде, або помагатиме матері в хазяйстві; а вчена дівчина й пару собі пристойну знайде. От Гупаленки ждуть сина зо служби в-осени й переказували, що хочуть сватать Василину. Люде багаті . . . Петро — кандидат прав! Виходить, має всі права . . . Всі права! Не аби-що — юриста! І чини́ посиплються на чоловіка, і гроші покотяться в кишені; повірені добре заробляють!

Іван. Нехай ще покандидатує спершу.

Макар. Це ж не писарь? Кан-ди-дат!

Іван. На канцеляриста!

Макар. Ти б оглянувся на себе: четвертий місяць у запасі, четвертий місяць лежиш, та спиш . . .

Іван. Я не сплю, я думаю: яких прав я кандидат, і яку роботу мені робити.

Макар. Пора вже щось і видумать.

Іван. Це не так легко: дуже довго про

себе нічого не думав. П'ять літ була готова одежа, ложка, миска, кватиря, а тепер обернувся назад, як у тумані все манячить — нічого не розберу . . . Заглядаю вперед, у далеку далечінь — нічого не бачу. І от лежу та думаю: що його робити! Скрізь хвилює «море житейське», а мій човен без весел і без стерна: куди й як мені пливти, і чим мені гребти, тай до якого берега причалити?

Макар. З тебе був би добрий кумедіянщик, їй Богу!

Іван. Талант бачите, чи що? Мені це кажуть усі, та я боюся свого таланту . . .

Макар. І все на шутках! Змалку і до сього часу кумедію якусь приставляєш! То в Америку чогось тікав; то через голову перекидався, як млинок; то на ходулях ходив; то пищав цвіркуном та свистав соловейком, учителям язика показував, а тепер лежиш і думаєш! . . . Хоч би соловейком свистав, однаково в нас соловейків капосні коти поїли.

Іван, сміється. Забув на лихо, а то б я вже вас розважав.

Макар. І вся твоя біда в тих кумедіях, через них і вчився погано!

Іван. Чого ж погано? В четвертім клясі, на другий рік, мав усього-на-всього тілько чотирі двойки.

Макар. Мало.

Карпо, сміється. Чудак!

Макар. А через що ті двойки? . . . На канікулах би вчиться, брат же Михайло вже був в університеті, цоказав би; а він залізе в бур'ян, тай цвірчить цілий день цвіркуном. А ввéчері в дерезі свистить соловейком — шукай його, щоб учився.

Карпо, сміючись. Ми з Явдохою, бувало, слухаєм цілий вечір Івана, думаючи, що, справді, співа соловейко . . . Ловко свистів.

Іван. Не без користи врем'я проводив.

Макар. Ну, що соловейко, то хоч приятно; а що вже той цвіркун мені наобісів, то страх! Цвірінь тай цвірінь, а де воно цвірінька, не розбереш . . . А то знову по театрах лиха година носила, та ще не-аби-як, а в бороді, з вусами! . . . Сміється. Кумедіянщик, настоящий кумедіянщик! І сміх, і горе!

Іван. От прошле врем'я, а їй-Богу я в гімназії меньче пустував від других; тілько, як той казав: великим грішникам дурно все проходить, а малим такого бешкету задають, що й на старість буде в пам'ятку. Яків Явшня, що-дня начіпляв бороду й навіть у театральнім буфеті; для штуки знайомився з нашим надзирателем, курив з ним, частував його горілкою — і нічого! А я один той раз начепив бороду — й піймався.

Карпо. Мабуть, погано начепив, не вміючи?

Іван. Та ні, добре начепив! Тілько знаєш, скучне щось грали, я давай кричати цвіркуном . . . У театрі сміх — а я ще дужче. Десяцькі почали шукати цвіркуна між слухачами, один, шельма, прислухався й підійшов ззаду. Я не бачив, і тілько-що зацвірчав, а він мене за рукав, почав тягнуть, я його штовхнув, він упав і промовив: держіть цвіркуна! Тут підскочило ще два, й потягли цвіркуна з театра. Я почав борикатись, хотів утекти, а один піймав мене за бороду тай одірвав. Спершу злякався, думав, справжню бороду одірвав чоловікові, а потім розібрав діло, і потягли мене наниз, а там якраз курив наш надзиратель Шпигановський. Побачив. «Піймались,» каже, «господин цвіркун.» А я йому язика показав . . .

Макар. Доцвірінькався! Всі сміють ся. Входить Василина.

Ява V.

Ті ж і Василина.

Василина. Тату! Коні вже запряжені, і мама сердяться, що ви не їдете на вокзал за братами; кажуть, що ви опізнитесь.

Макар. Та все через цього цвіркуна. Бере шапку.

Іван. І тут я винен — отак усе!

Макар. Треба поспішать, щоб не опізниться. Вийшов.

Карпо. Та ще рано.

Іван. І охота татові самому їхати на вокзал . . . Тут усього дві верстви.

Карпо. Рад, що таких дітей діждався.

Іван. Щастя, що батько тебе діждався, а то все суєта!

Василина, обніма Карпа. Братіку, мені треба купити новеньку шляпку, бо в мене стара, нема в чім піти до церкви.

Іван. Чого ж тілько шляпку? По моєму, то треба і рукавички, і модне плаття, і мантильку, і зонтик.

Василина. Ну, а як же? Вісім літ носила в го́роді шляпку, а тепер що мені наді́ти? Невже́ запаску?

Іван. На голову? Де ж таки!

Василина. Крупа́![1])

Іван. Ха, ха, ха!

Карпо. Ти ж перше не ходила дома у шляпі, а тепер як нарядишся по городськóму, то будуть люде сміятися, пальцями тикать!

Василина. Та як же мені одягатись?

Карпо. Як усі багаті хазяйські дочки нашої околиці.

---

[1]) Так лаються на салдатів, що часто дістають їсти кашу з крупів (крупа́ = крупи) *Ред.*

Василина. В запаску?

Іван. На голову?

Василина. Крупá!

Карпо. Одежа повинна відповідати становищу, в якім чоловік живе, а я не знаю, чим ти хочеш буть: чи хазяйською дочкою, при батькові, при матері, пильнувать господарства, чи, може, вчителькою будеш . . .

Василина. Я хочу вчитись, я хочу лікарем бути.

Іван. І будеш виписувати на одну бородавку кварту азотної кислоти.

Карпо. Я не знаю, як батько; а я не згоден. Я вас повчив, а тепер пора своїх дітей учить.

Василина. Хиба ти нас учив?

Карпо. Спитай батька.

Василина. Земля батькова, то батько й учив усіх.

Карпо. Спасибі, що оцінювала мою працю.

Іван. Земля сама не годує, треба працювати біля неї.

Василина. Обізвався працьовитий!

Іван. Карпо один робить, а ми пороззявляли роти, як каліки, тай кричимо: дайте, не минайте!

Василина. Може, ти каліка, а я ні!

Іван. А що ж ти робиш, чим ти одрізняєшся від мене?

Василина. Я вісім клясів скінчила, а ти що?

Іван, витягується. Старший писарь корпусного штаба.

Василина. Ха, ха, ха! Великий чин! Ходить по хаті.

Іван. Діло не в чині, а в начинці! От візьми порося: що воно — свиня, а начини його доброю начинкою, дуже смашна штука! Так і людина . . . Ти думаєш, як я писарь, то на мене можна пхекати? Помиляєшся! За ці п'ять літ я стілько прочитав добрих книжок, що тобі й не присниться; і горя набрався й дечому навчився такому в суворій школі життя, — чому ніяка школа не навчить.

Василина. Бачу, що ти навчився базікати.

Іван. Слухай, Васочко! Ми все балакаємо з ножа: гостро та вразливо; так не годиться! Давай будемо говорити, як брат з сестрою.

Василина. Говори. Сіла.

Іван. Виною всьому наше виховання, і я розумію, що тобі нелегко помиритися з тим станом, з якого вийшла, і куди тебе фортуна тягне силоміць назад.

Василина. Ніхто мене не може присилувати жити на хуторі.

Іван. Не в силі діло! Ти хочеш бути лікарем, — це хороші мрії; а чи можеш ти

бути лікарем, про це й не думала! Не кожний художник — художник, не кожний письменник — письменник, не кожний лікарь — лікарь: скрізь нужен талант! Це перше всього. А друге — ти не довчишся, бо це не легко . . . Тілько марно згаїш час.

Василина. Що ж то, я така дурепа?

Іван. Сама середня людина.

Василина. Для чого ж мене вчили в ґімназії?

Іван. Щоб не ходила у тьмі, а у світлі, щоб розумніща була!

Карпо. Щоб була в поміч матері; а вийдеш заміж, щоб була хорошою, доброю жінкою своїому мужеві, освіченою матіррю своїм дітям.

Василина. Ха, ха, ха! Жінкою! Матіррю!... Ха, ха, ха! Для цього не треба було кінчати вісім клясів. А тепер за кого я піду? Для сусідніх наших козаків — я й багата, і вчена, побояться навіть сватати, та я й сама не піду за неосвіченого гречкосія; для освіченого чоловіка инчої верстви — я бідна і простого роду, такий мене не візьме. А будь я лікарь...

Іван. То сама б женилась?

Василина. Відчепись! Що ви мене заміж віддаєте? Я — не хочу заміж.

Карпо. Ніхто ж тебе не силує заміж, це так говориться, до речі . . . Ти маєш права вчительки — вчи.

Василина. В селі? . . . Де, крім противних дітей, ні одної освіченої людини нема? Ні до кого слова сказати, ні з ким душу одвести. Крізь сльози. Ні опери, ні театра! . . . Плаче. Училась, училась, і на́-тобі! Сиди на хуторі, глечики мий! Ох, нещасна я людина, для чого дівчиною родилась? Брати Петро й Михайло будуть жити в городі, серед підходящого громадського життя, а я? Хоч з мосту та в воду! Вийшла.

Ява VI.

Карпо й Іван, мовчать.

Іван, ходить по хаті. Бідні, нещасні люде: вирвуть мале дитя з сільського ґрунту й пересадять на инчий. Помалу, помалу, воно там коріння пускає. Садовники його обріжуть і заставлять рости так, як їм здається, що воно гарно, і виходить каліка, покруч — гіллям униз! От і ми: всі покручі! Від мужиків відстали, до панів не пристали! . . .

Карпо. То ще не біда, що до панів не пристали, а біда, що від села, та від людей своїх, та від землі відстали! . . . Нещасна земля, гірка твоя доля! Тікають від тебе освічені на твої достатки діти й кидають село у тьмі . . . Хоч задушіться тут — нема їм діла. Вони чужі нам, а ми їм. Забрали все, що можна, від землі, виснажили гречкосія й

покинули! Ані лікаря, ані вченого хазяїна, ані доброго адвоката — нікого нема в селі! Тілько вивчився: прощай, батьківська стріхо, прощай, село, на віки!

Іван. Виходить: і не вчити — погано, і вчити — погано? . . .

Карпо. Ні, треба вчить, тілько не так.

Іван. А як по-твойому?

Карпо. Чого ти од мене захотів, є розумніщі — нехай вони придумають.

Іван. Навряд! От і я: покруч, каліка, і живу в тебе на шиї! Ти не сердься на мене, що нічого не роблю — я скоро візьмусь за діло.

Карпо. Одпочивай, одпочивай! Думаєш, я не розумію, що ти втомився й тілом, і душею? Розумію! Я рад, що ти вернувся в доброму здоровлі, бо, признаться тобі, дуже боявся, щоб ти не попав у дисциплінарний баталіон.

Іван. Ха, ха, ха! А що ти думаєш? . . . Діти взагалі не розуміють, що вони роблять і чого хотять. Часто це бувають ориґінальні натури, вони не містяться на тім прокрустовім ложі, на яке їх кладуть, ну і пропадають . . . Добре, що я в свій час зрозумів, що мені треба обрізати своє серце — і раптом перемінився! . . .

Карпо. Слава Богу!

Іван. А все ж таки стою на роздоріжжі, і яким шляхом іти — не знаю. Входить Демид.

Ява VII.

Ті ж і Демид.

Карпо. Демид! Здорові були! Цілуються. Дуже рад вас бачити.

Демид. Як поживаєте?

Карпо. Спасибі! Живем серед натури, здається — натурально! Що-дня бачимо, як на світ благословляється, як сонечко сходить, цілий день працюємо й, утомлені, разом зі сонцем одпочиваємо.

Демид. Радісно й мило так жити. Пізнає Івана. Іван?

Іван. Писарь корпусного штаба в запасі. Обнімаються.

Демид, дивиться на Івана. Ой, як же ти перемінився! Ледви пізнав, а більше догадався! . . . І погляд не той, невеселий . . . Що ж поробляєш, давно вернувся?

Іван. Чотирі місяці як вернувся, і ввесь цей час лежу та думаю: що робити? А ти вчителюєш?

Карпо. А як же, випускаю негра́мотних грамотіїв у світ.

Демид. Ну, вже й неграмотних.

Карпо. Сам, брате, вчився в сільській школі, на екзамені читав, не розуміючи нічого:

«На бєрєґу пустынных волн, стоял он дум вєлікіх полн!»[1]) А через два роки зробився неграмотним! . . . Нема чого читать, а найгірше, що не розумієш того, що читаєш . . . Ну й покинув, ну й забув.

Демид. Одначе в вас он чудова бібліотека, а поговориш з вами, то думаєш, що скінчили вищу школу.

Карпо. То вже як брати почали вчитись у ґімназії, так і я з їх поміччю почав наново вчитись, і от за пятнацять літ мало-по-малу зробився грамотним! . . . Стрівайте, як же це? Ви ж мені казали, що поїдете на вчительські курси.

Демид. Я і приїхав на курси.

Карпо. Де ж тут курси?

Демид. У вас. Я приїхав повчитись.

Іван. Хиба й ти вже грамоту забув?

Демид. Ха, ха, ха! Приїхав повчитись хліборобству.

Карпо. Жартуєте?

Демид. Ні. Щиро кажу. Додумався до одної ідеї . . . Бачите, учителювати в сільскій школі і не працювати біля землі — прямо таки гріх! Подумайте: я щорічно п'ять місяців нічого не роблю у школі. На вакаціях учителі, здебіль-

---

[1]) «На березі хвиль пустелі стояв він, повен високих думок»

шого, робляться акторами і грають препогано аматорські спектаклі, а я хочу завести маленьке зразкове хазяйство на трьох десятинах і думаю згодом, коли моє хазяйство піде добре, подати в земство проєкт, щоб при кожній було таке хазяйство, де б діти бачили, як треба землю обробляти, щоб не дряпали її, як дряпають батьки, без системи.

Карпо. Чудово! Діло! Хороше діло! Ідея золота! Тілько вам треба буде самому всяку роботу робить, бо на малому хазяйстві не можна наймитів держать.

Демид. А, звичайно! Звичайно, самому, длятого й приїхав, щоб робити.

Карпо. А на який строк?

Демид. Я думаю, що до Сéмена всі роботи пройдуть перед очима і скінчаться.

Карпо. Певно. Дуже рад, дуже рад такого робітника мать. То я вам заплатю у строк до Сéмена по вісім карбованців у місяць, на моїх харчах.

Демид. Що?

Карпо. Мало? Така ціна — більше не дам!

Демид. Я не розумію, за віщо ви хочете мені платити як строковому?

Карпо. Щоб робота була справжня, і щоб ви були справжнім робітником — инакше нічого не буде! При цій тілько умові ви навчитесь і побачите: чи можна так зробить, як то вам

тепер здається, чи це тільки ті благі бажання, якими вимощене пекло.

Демид. Ну, знаєте . . . Я, їй-Богу, не знаю, що сказати! Це . . . це . . . Ви неначе хочете посміятись, стати на перешкоді . . .

Карпо. Борони Боже! Скажіть мені щиро: ви хочете робить, чи так тілько розважатись досхочу? . . .

Демид. Робить! . . .

Карпо. Ну, а за роботу платять! Який же ви будете робітник і яке у вас буде зразкове хазяйство, коли ви будете робить досхочу — це буде химера, а не праця! А от коли я вам заплатю, і ви візьмете на себе обов'язок справжнього робітника, то це привчить вас до робочої дисципліни, і після строку у вас перед очима буде ясна стежка, ви не будете себе обманювать, а певно знатимете: куди приведуть вас ваші хороші жадання . . .

Іван. Правда! Діло! В кожному слові життєва правда: привикнути до робочої дисципліни! Це не слова, тут зразу побачиш, чи ти годишся на діло . . . Робоча дисципліна . . . Важна річ! Куди б молодий чодовік свою путь не направив — скрізь робоча дисципліна поможе стати на тверді ноги! Робоча дисципліна! . . . Це слово зразу перевернуло мене . . . Я наймаюсь до тебе в строк до Сéмена. Приймаєш?

Карпо. З радістю!

Іван. Став могорич!

Карпо, сьмієть ся. За обідом вип'ємо: і по случаю приїзда братів, і могорич.

Іван. Ху! Неначе ла́нтух піску лежав довго на плечах і раптом зсунувся, так легко стало! Робоча дисципліна — чудове слово! За що не візьмись, без цієї дисципліни нічого не зробиш! Ну, тепер і я чоловік — хоч і строковий!

Демид. Ну, як так, так — так! Нехай буде по вашому: стаю і я в строк!

Іван. Тілько не годуй кандьором, бо підніму бунт. Карпо і всі сміються. Входить Явдоха, а потім Василина.

Ява VIII.

Тіж, Явдоха й Василина.

Явдоха. А, Демид Семенович! Я вас пізнала в вікно! Чого ж це ви так довго не заглядали до нас.

Демид. Ніколи було.

Іван. За те ж тепер нанявся в Карпа у строк до Се́мена.

Явдоха. Що?

Іван. І я строковий!

Явдоха. Та відчепіться, що ви мелете.

Входить Василина. Бачиш? Я ж казала, що то Демид Семенович приїхав!

Демид. Доброго здоровля! Чоломкаються. Скінчили? Василина кива головою. Поздравляю! Що ж тепер — учительницею?

Іван. У строкові краще!

Василина. Ще не знаю. А сестра ваша, Маня, що робить? На курсах?

Демид. Ні, вийшла заміж.

Іван. Натуральні женські курси! Карпо сміється.

Василина. Коли, за кого?

Демид. Після паски повінчалася з учителем, Олександром Кручковським.

Василина. А курси? Вона ж торік збіралась їхати на курси?

Іван. Дівчина тоді кінчає всі курси, коли виходить заміж!

Василина. Та відчепись, от іще отець базіка!

Демид. І, справді, знаєте, чи до курсів, чи після курсів, а прийдеться вийти заміж, коли посвата чоловік достойний, що, мовляв, ще й до серця припадає. Так чого ж його відкладати?

Іван. У квадраті натурально! І птиці ранньою весною паруються.

Василина. А чом же ти не паруєшся?

Іван. Я ще ні чоловік, ні птиця! А строковий!

Василина. А, ну тебе! Вибачайте, мені ніколи, братів ждемо, треба помогти мамі. Вийшла.

Явдоха. І я принарядюсь, бо, певно, скоро приїдуть. Вийшла.

Карпо. А, цікаві жінки! Покинули все і прибігли подивитись: чи Демид, чи хто другий приїхав.

Іван. А, може, його тут ждали?

Демид. О! Як би то! Я б був дуже радий!

Карпо. Ну, пани мої робітники, хоч сьогодні й неділя, а поки приїдуть гості, мені треба заглянуть по хазяйству!

Демид. Ходім і ми з вами!

Іван. Слухай! Я начну свій строк з вівтірка, а то приїдуть брати, хочеться побалакати.

Карпо, сміється. Ну, ну! А страшно? Сміється.

Демид. А що ви думаєте? Зразу будуть сміятися ваші робітники.

Карпо. Зі справжньої роботи не сміються! Вийшли.

Явa IX.

Виходить — Явдоха з бокових дверей з гарною хусткою в руках і починає перед дзеркалом пов'язуватись.

Явдоха. Василина пхека на Демида! Бреше! Як побачила його в вікно, то загорілась як

калина . . . Розбери дівчат. Добре було б, щоб вона за його вийшла заміж . . . А то вчитись! Нам своїх дітей треба вчить . . . Бідний Карпо вже затомився, все на братів, та на сестру тратить. Вбігає Василина.

Василина. Ой, сестро, біда!

Явдоха, трівожно. Боже мій, що там сталось?

Василина. Печериці погоріли!

Явдоха. Ото! Бідна мама! Вони так хотіли догодить Михайлові, на превелику силу достали печериць, і на́ тобі, згоріли! А хто ж був біля печі?

Василина. Я. Входить Тетяна.

Ява X.

Явдоха, Василина й Тетяна

Тетяна, до Василини. А! а! Ви тут, утікли? Нашкодила і втікла!

Василина, кидається на шию й не дає говорити. Мамочко, голубочко . . . Я завтра сама побіжу на вигін, назбіраю печериць, Михайло засмажить по-вченому, і я вивчусь.

Тетяна. Ну, годі вже. Пусти! Очіпок зіб'єш з голови. Поправляє очіпок. І тобі не сором: училась, училась, вісім літ училась, і печериць не вмієш засмажить! Михайло мужчина, і все вміє, а як розкаже про яку

смашну страву, то аж їсти захочеться, так гарно.

Василина, натурально сміючись. Мамочко! Михайло, мабуть, в університеті навчився смашно їсти й гарно печериці смажити, а я ж іще на курсах не була.

Тетяна, добродушно. Ну, щастя твоє, що ти недавно приїхала додому, а то б я тобі печериць дала!

Василина. Ха, ха, ха! Хиба б ви мене били?

Тетяна. А то ж!

Василина. Ні, мамочко! Ніколи не повірю, ви такі добренькі, та щоб били свою єдину доню!

Тетяна, до Явдохи. Взяла поставила печериці без масла й без сметани на вогонь, а сама сіла за книжку. Я масло била в сінях, а Домаха пішла по воду. Чую: смердить горілими печерицями. Вбігаю — згоріли! Ні спекти, ні зварить, ні прясти, ні ткати . . . Що ж ти вмієш?

Василина. Я вмію, мамочко, морожене робити. Тетяна сміється добродушно. Солодке, солодке! От купіть форму — я вам зроблю . . . Е . . . та що ж, у нас льоду нема!

Тетяна. Ох, треба буде вчить канальську лисичку, бо хто ж тебе таку недотепу візьме?

Явдоха. У нас уже є . . ,

Василина. Є, є! В Явдохи, мамо, є курчата! . . . Манюні, манюні, та гарнюні — я люблю курчаток!

Тетяна. Дивитись любиш на курчаток, а як виводити, то того не тямиш.

Василина. Я навчусь, усьому навчусь, тільки перше треба поїхати на курси! Входять Карпо, Демид і Іван.

Ява XI.

Ті ж, Карпо, Демид і Іван.

Демид. Здоровенькі були, мамо! Цілує руку Тетяни.

Тетяна. Доброго здоровля! Тільки-що приїхали, саме на обід; мабуть, будуща теща ще жива! Вибачайте ж, ми гостей ждемо. Ходім, дочко, ходім, Явдохо, готовити стіл. Ідуть. Карпе, будь ласка, достань на вечір печериць.

Карпо. Та я ж вам достав уже.

Василина. Мамочко!

Тетяна. Не годяться, зчервивіли.

Василина, цілує матірь, до Карпа: Старі!

Явдоха, сміється.

Тетяна. Чуєте! Загуркотіло! . . . Приїхали!! Раптом іде у двері, за нею Явдоха й Василина.

Карпо, біля вікна. Справді приїхали! На-дворі голос Тетяни: Діти мої! Сини мої, соколи мої! Голос Василини, весело викрикує: І я скінчила, і я скінчила! Карпо й Демид ідуть у двері.

Іван. Суєта!

ЗАВІСА.

ДІЯ II.

Проста хата, світлиця. На полу багато одежі, килимків, подушок у цвітних наволоках. Великий стіл. Віденські стільці, канапка. Обідають усі. Михайло сидить на по́куті, коло нього: з одного боку Петро, з другого Карпо й батько; далі з обох боків сидять: Демид, Іван і Василина. Мати й Явдоха подають обід.

Ява I.

Михайло, їсть. Порося чудово засмажене, і полковник Сорокотисячников похвалив би! Недавно я обідав у нашого директора. Подавали теж порося — куди! Ні один по́вар так не засмажить поросяти, як мама! . . . А начинка, начинка — таїть! . . .

Макар. Їжте, діти, їжте, та вибачайте, що все просте, хуторське́!

Карпо. Дай, Боже, повік!

Петро. О, як би нас у го́році годували хуторськи́ми харчами, добре б було!

Макар. Погано в го́році годують. Я колись з тобою обідав.

Михайло. Наш директор і його брат, полковник Сорокотисячников, люблять смашно поїсти. . . А я до кулінарії маю охоту. їсть.

Макар́, до Карпа. До чого Михайло має охоту?

Карпо. Любе поварювать.

Макар. А!...

Михайло, проковтнувши. І навчив я свого директора деяким приправам, так він часто кличе мене попробувати обід по мойому рецепту. Особливо нам печериці вдаються.

Входить Явдоха й Тетяна. Одна несе макітру з варениками, а друга кисіль на емаліованому блюді. Василина хутко приймає тарілки, Явдоха ставить макітру, Тетяна блюдо з кисілем, потім достають тарілки з шафи, що тут же стоїть, і переміняють: Михайлові, Петрові й Демидові. Все робиться хутко, а разом з тим іде балачка.

Тетяна. Завтра достанемо й ми печериць! Михайле, вареничків! Так, як ти любиш: запечені у свіжому маслі зі сметаною. Петю, а ти? Їж, сину, бач, як вимучився! Василино, внеси зливок до кисілю. Їжте, діти, їжте! Васи́лина встає.

Явдоха. Сиди, сиди, я сама! Пішла.

Петро. От, як би таких вареників дали в кухмі́стерській, та ще на голодні зуби!...

Іван. Можна луснути.

Михайло. Ха, ха, ха! У кухмі́стерській! І в нашого директора не дадуть! Дорого. Подумай! Свіже масло і сметана в го́роді!... А вареник любить масло і сметану: ллєш, ллєш,

а він вбіра, тай убіра в себе; за те ж як і запечеться в цій приправі, прямо — безе!

Тетана. Що ти сказав, сину?

Михайло. Безе! Поцілунок!

Іван. Добрий поцілунок! Як брусом зазяже в животі, то мусиш цілувати бабу-знахарку, щоб одшептала!

Михайло. Ха, ха, ха!

Тетяна. А ти їж кисіль, коли боїшся вареників.

Іван. Чого я їх буду боятись? Ого! Нехай вони мене бояться!

Явдоха вносить молоко. Їдять, розказують, приймають, що було на столі, і виносять.

Карпо, по павзі. Ну, браття! Вип'ємо ще за здоровля батька й матері, що годували нас, одягали, вчили й до розуму довели.

Всі. Будьте здорові, тату, мамо!

Карпо. Випийте ж і ви, мамо. Наливає й дає. Явдохо! Дає.

Демид, до Василини. Мені так приятно в вашій сім'ї, мов у рідних.

Василина. Я навіть забула, що ви чужий.

Демид. Спасибі! Слова ці для мене дуже дорогі.

Тетяна й Явдоха. Пошли, Боже, всім щастя!

Макар, через сльози. Щоб . . . щоб . . .

ви наш рід возвеличили і прославили, щоб до ґенералів дослужились! . . .

Петро. Спасибі!

Михайло. Дослужимось! Встає, цілує батька, матірь. От тепер би кофейку та гавану.

Тетяна, до Карпа. А ти, сину, і забув кофію купить?

Карпо. Забув!

Макар, до Карпа. А гавану?

Карпо. То дорога цигарка, тату.

Макар. А—а!

Іван, до Михайла. А ти курив колинебудь гавану?

Михайло. Курив! А ти?

Іван. Цілу сотню мав. Не люблю, роздав.

Михайло. Невже?

Макар. Та бреше він: де б він достав, як воно дороге?

Іван. От ви вже, тату, не вірите, що я курив добрі цигаркй. Не забувайте, що я старший писарь! . . . Як наші повертались з Китаю через Одесу, так мені привіз гостинця мій прйятель.

Петро. А чом ти не поїхав у Китай? Побачив би світа!

Іван. Не захотів.

Михайло. Чого так? Грошей би привіз.

Іван. Я не люблю чужого.

Макар. Він любе спать.

Іван. Хто спить, той не грішить.

Михайло. І то правда. Заспівати б. А—а! Іване! Зацвірчи, брате, цвіркуном! Після такого обіду приятно посміятись і згадати дитячі літа.

Петро. Ні, свисни соловейком!

Іван. Забув уже всі штуки.

Михайло. Невже забув? Жаль!

Іван. Давня річ!

Петро. А як з театра вивóдили за те, що цвіркуном кричав, — забув?

Карпо, сміється. Про це недавно згадували.

Іван. Ні, я цього не забув і не забуду... А от мені цікаво: чи ви з Михайлом пам'ятаєте, як вас обох вивóдили з церкви за вуха?

Михайло. Коли?

Тетяна. Бог зна, що вигадав!... Ніколи я не повірю, щоб Михайла, або Петра — вивóдили з церкви, та ще за вуха!

Іван, сміється. От же, їй-Богу, вивóдили!

Тетяна. Не вірю!

Макар. Вигадки!

Іван. Він же, тату, тоді не був учителем, а дитиною. Петре, невже й ти забув?

Петро, сміється. А вивóдили.

Михайло. Чорт зна що!... Може, Петра й виводили, тільки не мене.

Петро. Обох вивели! Пам'ятаєш, ми

були раз на страсті, я тобі показав трубочиста, що стояв у церкві, як з кагли виліз. Ти розсміявся, і хопив себе за носа, щоб не вибухнув сміх, — та надувся, рука сприснула з носа, і ти кикнув на всю церкву, а я й собі! . . . Де не взявся кучерявий сторож, пам'ятаєш?

Іван. Живжа брівжа, собача карівжа, ашіна, радова, кошки, ношки, собачі торошки! Сміється!

Михайло. Дурацькі слова!

Петро. Ха, ха, ха! І видумають! Так цей самий, кучерявий, узяв нас одного і другого за вуха й так, як пару бичків, співаючи разом із хором «разбойника», — вивів з церкви!

Михайло. Нічого подібного . . . Нарешті, це зовсім лишні згадки. Охота! Мама може пригадати ще й не такі випадки, коли ми спали в колисці . . . Зовсім лишнє! . . .

Макар. А все Іван!

Тетяна. Може б ти заснув, сину?

Михайло. Ні, посиджу з вами, мені дуже приятно побесідувати зі своїми; Бог його знає, коли побачимось, а я думаю завтра їхати.

Макар. Як?

Тетяна. Що ти? Оце вигадав! Два годи не бачились, а на третій увійшов у хату, по-

здоровкався й назад . . . Ми ж на тебе ще не надивилися.

Макар. Посидь, сину, з нами!

Михайло. Я рад душею . . . Я б сидів біля вас, може, все життя, як би не так склались мої діла . . .

Карпо. Які там у тебе діла! Екзамени покінчив, і гуляй до а́вгуста[1]).

Михайло. Другі діла. Як будете знати причину, то ви й самі скажете: їдь, сину!... Я б просив, щоб тут зостались тільки тато, мамо, Карпо й Явдоха.

Явдоха. Вибачайте, мені треба навідатись до дітей. Пішла.

Іван. А ми ходім усі в леваду, там поляжемо під великою старою вербою, поспіваєм. Я люблю цю вербу; вона давня-давня і так нахилилася до води, мов вітається з нею, а як зашумить своїм листом — наче шепче воді любовні речі.

Петро. Ого! Та ти поет!

Михайло. Через пів години приходьте сюди, та заспіваємо; я вже давно чув спів.

Василина. Гаразд. Ідуть, до Демида: Ви торік гарно співали.

Демид. І тепер співаю — і на скрипці граю.

---

[1]) до серпня [починалася наука 20. серпня]

Василина. А заграєте на скрипці?
Демид. Я буду в вас довго, то ще й надоїм.
Карпо. Ніколи йому буде грати.
Василина. А в неділю!
Карпо. Хиба. Вийшли.

Ява II.

Михайло, Карпо, Макар і Тетяна.

Михайло. У вас, мамо, неначе сльози на очах! Чого це? Заспокойтесь. Цілує її.

Тетяна. І від радощів, сину, і від печалі, що хутко так від'їздиш . . . Тілько один Карпо з онуками, спасибі, біля нас!

Михайло. Бачите, мамо, от у Карпа є діти, онуки ваші, і ви радієте . . . І я хочу, щоб і в мене були діти . . . Треба мені женитися . . . А через те, я повинен зараз вас покинути, бо в мене є молода, і треба її навідати.

Тетяна. Молода є? Ти хочеш женитись? Слава Богу!

Макар. Нехай Бог благословить!

Тетяна. І пошле тобі щастя. Цілує його. А хто ж твоя дівчина, сину? Де вона, сину? Чия вона, якого роду?

Михайло. Дівчина гарна, інтеліґентна, скінчила Смольний Інститут[1]) з шіфром.

[1]) Інститут для дворянських («благородних») дівчат у Петербурзі — туди було дуже важко попасти, та все

Тетяна, втираючи сльози. Господи! Господи! . . . Які є дівчата!

Макар. З шіфром? Що ж то, сину?

Михайло. Особий знак достоїнства.

Макар. Достойна, виходить! Дай Господи, дай Господи!

Михайло. Дочка полковника — Наталія Сорокотисячникова.

Макар. І придане добре.

Карпо. Це, тату, прізвище таке.

Макар. А! . . . Ну, знаєш, воно не даремно таке прізвище — Сорокотисячні! Мабуть, багата? . . .

Михайло. Я не знаю, тату.

Макар. А чом же не розпитав? Розпитай, сину! . . . Там хоч вона й достойна, а все, знаєш, придане не вадить! Ти ж не аби-хто — скоро ґенералом будеш!

Михайло. Вона одна дочка, що є — то її.

Макар. Ага! Одна? Ну, це добре. Вже як одна, то, звісно, все їй достанеться.

Тетяна. Чорнява, сину?

Михайло. Чорнява, мамо, а очі сині: як намальована!

Тетяна. То ти ж її привезеш до нас, покажеш? А може б ми зі старим поїхали на

таки доньок високих військових приймали: звідтіля виходили т. зв. фрейліни на царський двір

оглядини: так годиться. Вони б нас побачили, а ми їх . . .

Михайло. Далеко це, мамо! Вони тепер за кордоном, на Рівієрі . . . Батько її лічить очі — бояться, щоб не осліп.

Тетяна. Ото, нехай Бог бороне!

Карпо. Так ти аж туди поїдеш?

Михайло. Треба їхати. Не можна инакше. Ми умовилися з Наталею Петровною там побачитись . . . Тепер розумієш: не поїхати — вийде: фе! Хамство! А поїхати — грошей треба! У мене є небагато: я зберіг, скільки міг . . . А, вернувшись, треба мешкання гарне, по́вара . . . Хоч на перше врем'я; знаєш — рідня: наш директор — дядько, тай батько — полковник! . . . Потім можна буде перевести на демократичну ногу, а зразу . . . Та воно і для карієри . . . Теж . . . Ти все розумієш, що там тобі розказувати . . .

Карпо. Та я одно розумію, що тобі грошей треба.

Михайло, провів пальцем по горлу. До зарізу!

Макар. Хиба не можна, сину, тут їх підождать? На віщо терять гроші по чужих краях?

Михайло. Не приходиться; слово дав, що приїду, і вони там ждуть! Як же так? Скажуть: хвастун, мужик, бідняк і . . . розумієте . . . справді, вийде по свинськи . . .

Тетяна. Напиши, що грошей нема.

Михайло. Ну, мамо! . . . Більше на мене теряли — поможіть у-останнє: дайте п'ятьсот рублів! Макар і Тетяна дивляться на Карпа, Карпо тре голову й розводить руками. Брате! Карпе! Ти достойніший із людей! Порятуй!

Карпо. Де ж я їх візьму? Мені на уборку трави і хліба треба немало, та ще ж, певно, й Петро, й Іван, і Василина попросять . . . Я не знаю, що робить!

Михайло. Виручай! Послідній раз! . . . Тату! Мамо! Цілує то одного, то другого.

Макар, до Карпа. Може, позичить у Кравченка; він дітей не вчив, то в нього гроші є.

Карпо. Та є-то, є, так треба процента великого заплатить; знаєте, який Кравченко?

Тетяна. Що ж маєш робить? . . .

Карпо. Ваша воля . . . Як ви согласні, то я поїду до Кравченка.

Макар. А що ж робить, коли треба?

Михайло, обніма Карпа. Голубчику! Я сам почуваю, як тобі важко тягтись! У мене серце болить, що ми так тебе виснажаєм, але що ж робити? Будь я простий зовсім, не освічений чоловік, — цього б не було; а раз, брате, вліз у цю шкуру, тягнись за другими! . . . При тому, знаєш, директор — дядько, батько — полковник і знову — Рівієра . . . Це знаменитий курорт, там можна зустрітись і познайомитись навіть

із міністрами і... і... одно слово: раз на Рівієрі, то, виходить, чоловік багатий... і... і... не-аби-хто! Розумієш? У душі я демократ, я всі ці забобони ненавиджу, я рад був би помінятися з тобою... з кожним селянином... і жити тихо, мирно, серед нашої благодатної природи, без усяких витребеньок. Не можна. Течія несе в велике море...

Макар. Ох, несе!...

Тетяна. Чого ж воно несе?

Макар. Так говориться...

Карпо. Попро́бую. Я, тату, візьму в Кравченка, якщо позичить, тисячу; бо як не стане на всі віддатки, то знову бігать...

Макар. А так! Урожай хороший, якось викрутимось. Карпо вийшов.

Тетяна. Поможи тобі, Боже!

Михайло. Тату, мамо! Я... я... не знаю, як вам дякувати за цю поміч! Розумієте? Обіцав знатній баришні приїхати... і не поїхати — хоч кулю в лоб!

Тетяна. Захисти тебе, Царице небесна! На віщо все те добро, що ми маємо, здалося, коли через п'ятьсот карбованців прийшлось би вбить себе... Цур йому! Не говори так... А коли ж, сину, весілля? Ти заранні дай нам звістку, щоб ми приготовились. Треба ж весілля одбуть гучно, щоб усі знали й бачили, на кому ти женився.

Михайло. У нас, мамочко, ніякого весілля не буде! Тепер не та мода, що колись була, особливо серед знатних людей, де я беру собі жінку.

Макар. Як, нема весілля?

Михайло. Нема.

Тетяна. І не вінчаються?

Михайло. Ні, вінчаються! Тільки після вінця молодий і молода зараз на поїзд, і поїхали там куди на неділю, чи й на місяць.

Макар. Он як! Усе не так, як у людей...

Тетяна. То це ми й не погуляємо на твойому весіллі? І невістки не побачимо?

Михайло. Як можна? Я потім зберусь і приїду до вас, або ви приїдете до мене, тай побачимось . . .

Тетяна. Дивно якось! Не знаю, що й сказать! Може, воно й добре, а тільки щось у мене до такої моди серце не лежить. Весілля в дорозі, на поїзді! Ні людей, ні музик — це не весілля!

Макар. Пам'ятаєш, стара, як ми весілля справляли?

Тетяна. Два тижні. Покійний тато аж заслабли.

Макар. Людей, як комашні; ґвалт, співи, музика тне; спершу молодь, а потім старі такі танці затинали, що землі в коліно вибили на

подвіррі. Згадав і наче помолодчав сам. Цілує Тетяну.

Тетяна, сміючись. Отакої! Мало не сорок літ, як побрались, а він цілуватись!

Михайло. Ха, ха, ха! Так ми справимо знову ваше золоте весілля. Позіхає.

Тетяна. Може б одпочив, сину? Там у Явдохи гарно, а-ні мушки, — і холодок.

Михайло. Ні, мамо, вже не рано, скоро й вечір. Входить Терешко.

Ява III.

Ті ж і Терешко.

Терешко. Здорові були! З неділею, сестро!

Тетяна. О, брат Терешко. Цілуються. Де ти взявся?

Терешко. Навмисне приїхав. Здоров, Макарю! Цілуються. Чув ще позавчора, що приїдуть учені племенники, взяв свого Матюшу, тай поїхав, щоб побачитись! А це ж, певно, Михайло?

Михайло. Я, дядюшка!

Терешко. Пан, справжній пан, страшно й підступать! Поцілуємся, чи що?

Михайло. А як же? Я для вас не пан. Цілуються.

Терешко. І пахне паном. Їй-Богу! Вуси пахнуть наче мнятою, чи любистком.

Михайло. Ха, ха, ха!

Терешко. Гарний! А мундир — бач який!... Ну, вже і я своїх меньшеньких учу, може, і мені Бог пошле щастя діждатись такого пана! Матюша перейшов у перший кляс! Бідо́вий! Там, брате, чита, заслухатись! Оце недавно читав у чайнім домі трезвости, та так йому плескали, що ой, ой! У нас село величезне, так трезвість театр поставила, і самі наші парубки, і чоловіки, які помолодчі, роблять представлення. Все йде за приводом нашого писаря: він перше служив у театрі, а тепер писарем, так зна це діло. Скоро все містечко буде представлять!... І нічого, розважають; оце зімою підеш — ніч довга, а там і не оглянешся: трохи послухаєш, трохи поспиш, диви — і півні заспівали!

Михайло. Це добре, дуже добре, що в селі є театр; корисна розвага!

Терешко. Одно погано, що меньше стали прясти і ткать: як представлення, то вже і ткачі, і пряхи там!

Макар, сміється. Прядуть!... Туди нашого Івана недостає...

Терешко. Вернувся? І що ж, дослужився до якого чина?

Макар. Старший писарь.

Терешко. Слава Богу й за це! Все ж не простий мужик. Писарь, брате, тепер важна

птиця. От забалакався, а коні стоять нерозпряжені, і Матюша сидить на возі. Я зараз. Іде.

Макар. Стрівай, я звелю, щоб робітники розпрягли, а Матюша нехай іде в хату! Виходить.

Тетяна. А я вам дам пообідать.

Терешко. Спасибі, сестро! Я такий, що й сам би сказав, як би їсти хотів. Ми з Матюшею, в Балабанівці, в мого кума, добре пообідали. Коней попас і пообідав. Виходить.

Явa IV.

Тетяна и Михайло.

Тетяна. Що ж би я своїй невістці подарувала? Так усе на-скоро, що й не придумаєш; та я, сину, й не знаю: що можна подарувати знатній, та ще й багатій панночці?

Михайло. Краще, мамо, нічого. Бо подарунок треба зробити не меньше, як у сто карбованців, а де ви їх візьмете, коли от і мені треба дати, і тому, і другому . . . Нехай уже колись те зробите, як меньше буде розходу.

Тетяна. Ні, сину, не можна так. Мені покійний батько Макарів, ваш дід, як я йшла під вінець, подарував самими червінцями сто карбованців. Так вони й лежать у мене; то я тобі, сину, віддам, а ти від мене подаруєш їх своїй . . . як її звуть?

Михайло. Наташа . . . Наталка!

Тетяна. Еге, еге! Наташі! Подаруєш їй, щоб вона знала, яка в тебе приязна мати; хоч і проста, а обіход, мовляв, знає.

Михайло, цілує в обидві руки. Спасиді, мамочко! Це мені дуже приятно, і Наташа буде он яка рада. Макар, Терешко й Матюша.

Ява V.

Ті ж, Макар, Терешко і Матюша.

Терешко, тягне за руку Матюшу. Та не соромся! Іди, йди, Матюша! Що ж, що він ґуберський учитель? Нічого! А все-таки двоюрідний брат тобі. Вводить. От глянь! Бач, який мундир? Такий і в тебе буде. Будеш учитись — будеш паном! Тільки не цурайся, сукинсин, батька. Ну! Здоровкайся!

Матюша незґрабно, по дитячому, спершу одводить, а потім приставля праву ногу до лівої. Михайло цілується з ним.

Терешко. Уштивий, поштивий, — вже й воно на щось закандзюбилось: бач, як ногу приставив . . . Сказано — наука! Одно мені боязько: отак учиш, учиш, сучої пари, дітей, з посліднього, а потім дивись, вийде такий супис, як Білоконенко! Ти знаєш, Макаре, Білоконя?

Макар. Сидора?

Терешко. Еге! Син його тепер, брате, у війську, ротмістер, шкадроном командує! Не-

аби-що, а все ж таки син! Білоконь же на нього скільки потратив! Одного коня купив за 300 рублів. І що ж би ти думав? Поїхав старий до нього аж у Варшаву, так що ж? Він його, супостат, не приняв! Були гості, охвицери, так аж поки не розійшлись гості, старий сидів на кухні з денщиками. А? Ну, вже б я не подивився, що він ротмістер!

Михайло. Скотина!

Терешко. А то ж! Твар нечу́вственна! Посоромився батька принять при всіх, а? Ти мені, вилупок, гляди! Я, брате, сердитий і палений! Я не Білоконь! Вернувся додому, і давай хлипать, що син дуже запанів. Кислиця дурна! Я б його при всіх охвицерах . . . Нехай би тільки одважився зневажити мене! Хто тебе родив? Я! Хто тебе вивчив? Я! Хто тебе ротмістером зробив? Я! Та за чуба, та в морду! Отак їх треба учить, щоб проти роду носа не драли! Чуєш?

Михайло. Хто соромиться простоти свого батька, чи матері, простоти свого роду, — такого не варт і чоловіком назвати! . . .

Терешко. Чуєш? Бач, он мундир який, ґуберський учитель, — це тобі не яканебудь свиня, а поштивий до батька, неньки! Гляди мені!

Матюша. І я буду поштивий, от побачите!

Терешко, ніжно. Ах, ти каналія! Та я

знаю, що ти гарний хлопчина; це так говориться, що, бач, які є виродки! . . . А як він читає? Чудово! А ну, прочитай, Матюша, напам'ять «Гуси!»

Матюша. Та я зіб'юся!

Терешко. Ну, ну, сміливо! Вбіга Василина.

Ява VI.

Ті ж, і Василина, а потім Іван, Петро й Демид.

Василина, до Михайла. Можна?

Михайло. Ідіть, ідіть!

Терешко. Перебили.

Василина. От як би ти, Михайле, почув, як наш Іван співає. Побачила Терешка. Здається, дядько Терешко.

Терешко. Уже й здається! Та він же, він, не який лисий чорт! Бач, як виросла за рік! Дівка хоч сьогодні заміж! Цілується. Діждала, сестро? . . .

Тетяна. Слава Богу! Утира сльози.

Терешко. Чого ж плакать? Танцюй, радій! Ех, ти! А це мій Матюшка, Василино. Матюша таксамо ногу приставляє й цілується з Василиною. Це твоя сестра, двоюрідна сестра. Бач, яка панянка вийшла, а все через те, що вчилась. Ну, читай же «Гуси». Входить Іван, Демид і Петро. Помішали знову!

Ява VII.

Ті ж, Іван, Демид і Петро.

Усі. А! Дядько Терешко! Цілуються.

Терешко, показує на Демида. А це ж чий? Може... Підморгує до Василини. Га? Ха, ха, ха!

Демид. Та ви мене знаєте; учитель, Демид.

Терешко. Паньків?

Демид. Еге!

Терешко. Знаю, знаю. Здоров будь. Цілується. А й бравий козарлюга! Може, неправда, Василино? Василина соромиться й ховається за спину матері. Отак! То й учені соромливі; а я думав, що тільки наші дівки раків печуть. Ну, ну—не буду. Що ж, Іване, добра московська каша?

Іван. Добра, дядьку, тільки дома краща.

Терешко. А звісно! Цілується з Петром. Прокурор, чи хто ти будеш?

Петро. Ще не знаю, ще тільки поїду на службу.

Макар. Кандидат прав.

Терешко. Еге, еге, розумію . . . Я й сам, брат, кандидат на старшину, а ти, виходить, кандидат на прокурора!

Макар. Всі права має!

Михайло. Ну, заспівайте щонебудь! Я так люблю українські пісні! . . . І я підтягну.

Терешко. І я люблю! У нас у трезвости

чудово співають по нотному! Писарь наш ловко ноту знає, ну й муштрує.

Петро. Іване, заспівай! — Чудово співає!...

Василина. Співай, Іване!

Іван. Підтягуйте, то й я буду.

Василина. Сам, сам!

Іван. Гуртом краще.

Терешко. Гуртом.

Усі співають. Іван виділяється, або заспівує, або співає сольо, якщо актор має голос. Пісня:

Ой що ж бо та й за ворон,
Що по морю крякає й. т. д.

Михайло, стоїть проти Івана. По скінченю пісні Михайло починa апльодувати. Терешко теж, Матюша з ним.

Терешко. Так і в нас у трезвости ляпають; і Матюші теж ляпали. Матюша! Катай «Гуси!»

Михайло. Ну, брате Іване, ти талант. Колись ти дражнив соловейка, а тепер сам як соловейко співаєш. І скажи, на милость, де в тебе голос узявся?

Іван. Який там голос?

Михайло. Талант, талант!

Іван. То так здається: хата мала — і голос великий. Талант — це видумка. Нема кращих — ти будеш гарний. Я в салдацькому театрі грав, так усе офіцерство в один голос кричало: «талант, талант!» Само собою, що я

краще грав від наших москаликів — ну й талант. І так усе на світі.

Михайло. Ні, знаєш, як там ні говори, а талант зразу видко. Серед усіх чуєш . . . Теплота голоса . . . Якась . . . така . . . як би сказати? . . . искра! Щиро раю тобі на сцену.

Іван. Боюся!

Макар. Здавна комедіянщик, і боїшся?

Тетяна. Вже коли Михайло каже, то він зна.

Терешко. А зна, от він послухає мого Матюшу . . .

Петро. І чого б я боявся?

Іван. Нема певности! А що як сяду не у свої сани? А театр засмоктує чоловіка, і що саме гірше, що в цім ділі пишно буяє самопевність, нахабність, і чоловік теряє самокритику! Кому завгодно можна доказати, що він помиляється й погано робить свою роботу, акторові ж і письменникові ніколи не докажеш, що вони не мають таланту, а через те так багато поганеньких акторів і письменників.

Терешко. Іменно! Свята правда: нікому нічого не докажеш! От у нас там, у трезвости, читав мій Матюша «Гуси», а Крутьків Оксент читав, дай Бог пам'ять . . . Матюша, що Оксент читав?

Матюша. «Сиву кобилу».

Терешко. Еге, еге! «Сиву кобилу». Так одні кажуть, що Матюша краще, а другі, що

Оксент. Я вже мало не бився зі старим Крутьком! Виходить: що хоч, говори — не докажеш! От ви самі почуєте, як Матюша читає. Матюша...

Іван. Отак і наші салдатики: ходити не вміють по сцені, а тільки через те смішно грають, що дуже погано; тим часом, після двохтрьох разів і вони лічать себе артистами і мріють поступити в актори! Це великий самообман, і кожний чоловік легко йому піддається!

Михайло. Я ніяк не ждав почути від тебе такі мислі. Хвала́, хвала́! Видко, що ти немало працював над собою, над самоосвітою. Після цього я з глибокою певністю скажу, що ти, Іване — талант! Самий страх твій перед ділом, до якого ти, можна сказати, родився, — свідчить про твій талант. Іди на сцену! Благословляю! Повірь мені, що ти талант . . .

Макар. Не дарма ж з театру вивóдили й вигнали за театр з ґімназії.

Терешко, хутко виводить Матюшу на середину, хапаючись, щоб хто не став на перешкоді. Ну, Матюша, катай «Гуси», покажи себе! Слухайте!

Матюша, кланяється, як і перші рази. Гуси.

Михайло, поправляє по-московськи. Ґусі.

Матюша. «Гуси.

Предлинной хворостиной
Мужик гусей гнав в город продавать.»

Михайло поправляє по-московськи.

Терешко. Не перебивай бо, слухай, він же так точнісенько каже, як і ти. Катай далі.

Матюша. Збився!

Терешко. От бач! Починай зразу. Не перебивай!

Матюша, чита «Гуси» до половини[1]) й вимовляє московські слова по-українськи, без фарса, не підкреслюючи, а як можна натурально; на половині стає. Забув!

Терешко. Збили! Нічого, і так гарно. Цілує Матюшу в голову. Талант! Хиба я не бачу? А кругом заздрять і кажуть: Оксент краще! Ну, як тобі здається?

---

[1]) Для тих, що не знають цієї популярної байки Крилова, подаємо дальший її текст так, як би її виголошував (читав) Матюша:

І, правду истинну сказать,
Не очень вежливо честúв он род гусúний.
На барúші спішив к базарному он дню,
А где до прибилі косньоться,
Не тольки там гусям, і — людям достаньоться.
Я мужика і не виню,
Но гуси úначе об етом толкували,
І, стрітяся з прохожим на путі,
Вот как на мужика пеняли:
«Где можна нас, гусей, нещáснее найти,
Мужик так нами помикаєть
І нас, как будьто би простúх гусей, ганяєть.
А етого не змислить неуч сей,
Що он об'язан нам почтеннем,
Що ми ведьом свой знатний род од тих гусей,
Которим некогда був довжен Рим спасеннем . . .»

Ред.

Михайло. Добре, тільки акцент . . .

Терешко. Оксент, Оксент! І ти Оксент! Хто тобі казав? Та нехай Оксент тричі вмиється, а проти Матюші не вийде!

Михайло. Я не чув Оксента . . .

Терешко. Так коли не чув, то й не говори, а то й ти Оксента приплів!! Іван, Петро, Демид тихо сміються.

Михайло, сміється. Та воно так . . . Крім того, дядьку, я вам іще скажу, що Матюшу рано пускати на сцену: це псує дітей.

Терешко. Отакої! Всі будуть славить своїх дітей, усі будуть у трезвости представлять, а мій Матюша повинен задніх пасти? Ні, брат, ми штурмом візьмемо! Всі представляють — і Матюша буде представлять! Він талант — сам писарь казав! Входить Карпо.

Ява VIII.

Ті ж і Карпо.

Михайло. Ну, що?

Карпо. Достав!

Михайло, цілує його міцно. Спасибі! А коли поїзд одходить на Одесу?

Терешко. Здоров, Карпе!

Карпо. Доброго здоровля, дядюшка. Поцілувався. Ти питаєш поїзд? Стрівай! Пригадує.

Терешко. Жаль, що ти опізнився, — не чув, як Матюша читав «Гуси».

Карпо. То він мені потім прочитає . . . Поїзд одходить увéчері в 8-мій годині, а вдень — у першій!

Михайло, дивиться на часи. Ще рано, я можу поспіти на вечірній поїзд, тут недалеко.

Тетяна. Ой, не пустю сьогодні, ні-за-що у світі! Бійся Бога! Я не вспіла надивитись на тебе, наслухатися твого голосу, а ти зараз од'їздить. Може, й ти, Петю, сьогодні поїдеш? І ти, Іване? Може, і Карпо нас покине на старість літ! . . .

Михайло. Ну, заспокойтесь, мамо, я вже зостанусь до завтрього.

Тетяна. І завтра не пустю!

Терешко. Годі тобі, сестро! Хиба не знаєш: квочка потрібна курчатам, поки малі, а побільшають, то як вона ні квокче, курчата біжать уже не до неї, а туди, де їм більше подобається!

Макар. Заспокойся, стара! Буде з нас Карпа: слава Богу, що хóч він біля нас! Помремо, то буде кому очі закрить, а цих усіх — не сила вдержать при собі! Не на те ми їх учили!

Терешко. Чуєш, вилупок, як мати та батько побиваються за дітьми? Слухай же й на-вуса мотай!

Матюша. У мене нема ще вусів.

Терешко. Ах, ти каналія! Цілує в голову. Талант! Ще виростуть і вуси.

Тетяна, схилившись до Михайла. Росли ви, то ми вас не бачили, і виросли, знатними людьми поробилися — тай кидаєте нас самих, старих, немощних! Як у цій пісні співається: «Ми повиростаємо, тай розійдемося» . . . Плаче. Михайло біля неї її втішає. Демид, Іван, Петро й Василина співають:

Ой, не журись, не журися нами!
Як повиростаєм, розійдемось сáми.[1])

У цьому місці Терешко бере Карпа й Матюшу за руку й веде наперед кону. Коли пісня йде далі: «*Буде нас мати по горах по долинах, ай, буде нас, нене*», — в цей мент мати плаче дужче, пісня лунає далі, а Матюша чита «Гуси»: «Предлинною хворостиною» , . . поки не опуститься завіса.

Терешко, цілує Матюшу в голову. Талант!

ЗАВІСА.

---

[1]) На нуту: «Ой, гам і на горі, та буйний вітер віє» . . .

ДІЯ III.

У батьків у хаті.

Ява I.

Тетяна, Василина й Явдоха.

Тетяна, плаче.

Василина, біля неї, по павзї. Не плачте, мамочко, не плачте, рідна! Я вже вас на покину, я не поїду більше вчитись, я буду з вами жити, вам помагати, я за цей час уже привчилась до хазяйства, й воно мене не так лякає, як перше.

Явдоха. От і гаразд, от і розумно, а то одно товчеш: поїду, тай поїду на якісь там курси . . .

Василина. Мамо, не плачте ж! Сказала, що зостаюся при вас, то вже зостаюсь.

Тетяна, витира очі. Дорога моя! Ти ж у мене одна; ми достатки маємо, чого тобі тинятись, кидати нас старих? А Бог пошле пару, збудуємо тобі хорошу хату; не схочеш з Карпом укупі вести хазяйство, ми справимо вам власне, дамо землі; ти, принаймні, старість нашу доглянеш, очі нам закриєш, а то сини, бач, розвіялися скрізь, тай забули за нас; один Карпо

сидить на ґрунті, тай того рідко бачу, бо його діло не хатнє.

Явдоха. Ми вже вас не покинемо, доглянемо і вас, мамо, і тата.

Тетяна, цілує Явдоху. Невісточко моя золота, розумного батька ти дитина; я тебе шаную он як! Я з тобою, як з рідною дочкою, увесь час живу... а сини відцурались: Михайло оженився, Петро оженився — тай на весіллі не була, і невісток не бачила, байдуже їм, що мати тут убивається, як чайка при дорозі впадає за дітками, що розлізлись по степу широкім, та ночами темними квилить, та постіль дрібними вмиває. Їм там скрізь весело, вони молоді, звили свої гнізда, вони в чинах, у почоті, а що ж нам зосталося на старість літ? Тільки й радощів, що тішить око, дивлячись на щастя дітей, а дітей нема, — діти розбіглися, забули!...

Явдоха. Та не вбивайтеся, мамо! Ще й Михайло, і Петро приїдуть, ще побачите й невісток своїх, пань знатних.

Тетяна. Ох, дочко, чує моє серце, що вони чужі нам будуть: ми прості, а вони панії! Коли б хоч зятя доброго Господь послав! Який би він не був, хоч би вчений-превчений, та він буде добріщий до тещі, що вигодувала йому жінку гарну, тай дочка більш має впливу на зятя, аніж син на невістку! Зяті давно б

уже послухали своїх жінок і приїхали б провідать жінчиних отця, неньку-стареньку; а невістки свекрух не люблять і, певно, не хотять їхать до нас, тай синів не пускають. Петро тут недалеко оженився, в Полтаві, а й чутки нема!

Василина. Ну, я Петрові не дивуюсь; одно — недавно оженився, а друге, — він смирний, як овечка!

Явдоха. Як баранчик, скажи!

Тетяна. Не шпеть його, моя дитино, — мені жаль Петра, він і, справді, смирний, а вона, може, не пускає . . .

Василина. А Михайло?

Тетяна. На кого — на кого, а що на Михайла, то не надіялась ніколи, щоб його так посіла жінка, що й з дому не пускає, з родом-родиною побачитись . . .

Явдоха. Учені, а серця не мають! . . .

Тетяна. Ні, ні! . . . Не кажи так! Вони б он як, та жінки! . . . Чути голос Карпа: «Демиде, ходім у хату». Сюди йде Карпо й Демид. Карпо не любе, що я вбиваюсь так за Михайлом і Петром. Ходімо до тебе, Явдохо, там іще побалакаєм, не будем їм тут заваджать. Ох, цей Демид був би мені любим зятем: і поштивий, і хазяїновитий.

Явдоха. Розумний, учений і сильно працьовитий.

Василина. Та цитьте, ось вони вже в сінях.

Явдоха. А ти б, Василино, пішла за Демида?

Василина. От, їй-Богу! . . . Ще почують.

Явдоха. Де там почують! Вони на подвіррі . . . Слухай, не крути бо хвостиком, як лисичка. Бач, мати б хотіли такого зятя, як Демид . . . Невже між вами не було ніякої розмови.

Василина. А вже ж що не було!

Явдоха. Не повірю. Він очей з тебе не зводить. Входить Демид і Карпо.

Явa II.

Ті ж, Демид і Карпо.

Демид. Добридень, мамо! З Покровою будьте здорові! Цілує її в руку. Ви не дивуйтеся, що я вас кличу мамою, бо инакше не приходиться сказати! Я тут прожив чотирі місяці, як у рідних.

Тетяна. І я тебе люблю, Демиде; ти гарний і добрий парубок! Ходімо, діти!

Карпо. А з нами ж чом не хочете посидіть?

Явдоха. Та в нас діло бабське, а в вас мужчинське!

Карпо. Хиба! Вийшли.

Демид. Ну от, сьогодні і строк мій закінчився!

Карпо. Ще вчора.

Демид. Скажіть мені, Карпе Мака́ровичу, як вам за час увесь мого тут пробування подобалася моя праця?

Карпо. Не тілько мені, але й батькові, і матері і ви й Іван здавалися дивовижними робітниками! Вірить не хотілось, що це працюють непривичні люде! Тепер ви сміливо можете вести сами мале своє хазяйство, і знанням і працею служити зразком не тільки школярам, але й їх батькам!

Демид. Ну, слава Богу, коли так! Зараз буду писати проєкт свій у земство про зразкове хазяйство при школі, а тимчасом почну заво́дитись . . .

Карпо. Тільки хазяйку треба добру.

Демид. Та я собі наглядів, тілько не знаю, чи піде.

Карпо. Ха, ха, ха! Не знаю, чи піде!... От тобі й парубок!

Демид. Та парубок, здається, не з послідніх, але трапляється частенько, а, може, й найбільше: що нам подобається той, кому не до вподоби ми!

Карпо. Бува! І ще гірше бува: нам треба вола, а подобається кінь, і ми купуємо коня! Тоді один у ярмі опиниться, другий же буде басувать на добрій паші . . . Так трапляється найбільш з панами . . . А як ти його спря-

жеш коня з волом? І біблія нам таку супрягу забороняє. Сміється. Стережіться, щоб з вами так не трапилось.

Демид. А що б сказали ви, як би я вас спитав: чи до пари мені буде ваша сестра, Василина?

Карпо. О... Це вам скоріще знать... А любить вона вас?

Демид. Не знаю, бо я ще не питав.

Карпо. От тобі й маєш! Так ви попереду спитайте!

Демид. А віддадуть?

Карпо. Ех, ви — лемішка, лемішка!

Демид. Я, знаєте, чоловік бідний...

Карпо. Та хороший, розумний!

Демид. Спасибі!

Карпо. Богові дякуйте за це! А, на мою думку, коли дівчина кохає щиро, то буде все робити так, як хоче чоловік: у сім'ї ж, аби згода — то вже й до пари!

Демид. Багато разів уже можна було признатися, побалакати, та я боявся... Входить Терешко, Сергій і Тарас.

Явa III.

Ті ж, Терешко, Сергій і Тарас Гупаленки.

Терешко. А що? Еге не ждав? Доброго здоровля, з празником!

Сергій. З Покровою — само собою!

Карпо. Спасибі! Будьте й ви здорові з празником! Сідайте!

Терешко. А мати, батько, Василина, дома?

Карпо. Мати й Василина дома, а батько сьогодні раненько поїхали в город з Іваном.

Сергій. Так.

Терешко. А ти знаєш хто це?

Карпо. Ба, не знаю!

Терешко. Сергія Гупаленка не знаєш?

Карпо. Незнайомі, а фамілія відома! Перші хазяїни на всю околицю, тисячу десятин посідають, як же не знать?

Терешко. А цей козарлюга — його небіж, Тарас Гупаленко!

Тарас, увесь час самопевний тон має. Із Петербурху. Унтер-офіцер конно-ґвардійського полка в запасі. Подає руку Карпові.

Карпо. Вернулись на хазяйство?

Сергій. Само собою.

Тарас. Не хотів вертатися — мені й в Петербурзі було добре, та отець і мати просили.

Терешко. А чого ми приїхали, так я тобі зараз скажу: оцей самий козарлюга (показує на Тараса) хоче сватать Василину.

Демид, схоплюється; шукає шапки. Чи я в шапці сюди прийшов, чи без шапки?

Карпо, усміхаючись. Не примітив.

Демид. Мабуть, у вас зосталась. Хутко вийшов.

Ява IV.

Ті ж, без Демида.

Терешко, показує на шапку Демидову. Оце ж, мабуть, його шапка! Ха, ха! Чого це він зашамотався так, неначе перелякався?

Карпо, усміхаючись. Не знаю.

Терешко. Щось він давно тут треться; чи не дума теж сватать Василину? Га?

Карпо. Може, то його діло!

Терешко. Чуєш, Тарасе? Не піддайся!

Тарас. А як, пробувши п'ять літ у столиці Петербурзі, — ми суперників не боїмося й за себе встоїмо!

Сергій. Само собою.

Карпо. Давно вернулися додому?

Тарас. Мені здається, більше года, а на провірку виходе — всього три неділі. Ха, ха, ха! Життя в столиці Петербурзі і прирівнять до вашого не можна! . . . Там усі мають, знаєте, модність і формальність, а тут? Вийма й дивиться на золоті часи. Одно слово — хахландія! Ні з ким кумпанію водить . . .

Сергій. Само собою.

Терешко. Ну, брате, не кажи! То ти ще не придивився! У нас, у Лубнях, теж учених багато: і прокурор, і ісправник, і директор ґімназії, і архитектор, і . . . багато людей достойних. Якої ж тобі ще кумпанії?

Тарас. Лубні від нас недалеко . . . Тай

Лубні ваші — не столиця. Нема, як столиця — Петербурх: опера, цирк, своя братія живе в казармі, як у роскішному палаці... Весело! Не те, що у вас, у хахландії! Ха, ха, ха!

Карпо. До Лубень, справді, недалеко, а там біля вас близенько земський начальник живе; він петербурзький.

Тарас. Ага! Та все не було слу́чаю; а тепер прийдеться завести знакомство... Знаєте, дядюшка Сергій, Кулішові воли геть чисто пообтирали наші скирти сіна... Так треба до земського.

Сергій. Само собою.

Карпо. От і кумпанія.

Сергій. Само собою.

Тарас. Нема кращої кумпанії, як образована дама! А де її взять? Кругом подивишся — мужики, хахли, прямо смуток за серце взяв... А тут дядюшка Терешко на той смуток нагодився й каже: «так і так, учена племінниця, вісім клясів скінчила»... Ну, я стрімголов сюди! Хочу себе показать і даму серця побачить! А як пробувши п'ять літ у столиці Петербурзі, не думаю, щоб гарбуза піднесли. Ха, ха, ха!

Терешко. Де ж таки!

Сергій. Само собою!

Терешко. А ти, Карпе, як думаєш? Ти ж тут усьому голова.

Карпо. Тут усьому голова — Василина.

Терешко. Та що там Василина! Глянь, який козарлюга!... Усяка дівка тільки побаче — козою за ним поскаче!

Сергій. Само собою.

Тарас. Ха, ха, ха! Хороша примóвка: «Побаче — козою поскаче!» А що ви думаєте? Бувало; усього бувало... І скакали! Єй-єй, скакали!... Я не хвáстаю — катався, як сир у маслі. В Петербурзі образовані дами кругом...

Сергій. Столиця — само собою!

Терешко. Тільки одно, що Василина тебе наукою переважить.

Тарас. Не думаю. Я й сам, дядюшка Терентій, не без науки; формальность розумію і з ученими дамами знакомства мав не раз: у каретах навіть їздив, єй-єй! Бував і в опері, в цирку... Світ бачив, і хоч кому не дам у кашу наплювать, і через те хочу сватать учену; проста дівчина мені не під стать: ніякої формальности нема, куди з нею підеш? У опері засне, в цирку перелякається. Ха, ха, ха! І кліпай очима перед людьми. Вийма знову часи і кріпко закриває.

Сергій. Само собою — кліпай!

Терешко. Так, виходить, і тебе вчено? Он як! У нас є унтер-офіцер Крайка — так зовсім простий; а ти, бачу, вчений!

Тарас. З Петербурху, і учебну команду пройшов! Без науки в унтер-офіцери конно-ґвардійського полка не вискочиш . . .

Терешко. Невже, слухай, ти знаєш: ла-мер, ла-пер?

Тарас. Як?

Терешко. Ла-мер, ла-пер!

Тарас. Щось не пригадаю . . . Протягом. Ла-пер! Ага! Як же, як же, знаю: це ресторація така! Бував, бував!

Терешко. Ні, брате, не туди попав! Це наука!

Тарас. Виходить, в учебній команді її не проходять.

Терешко. То-то що не проходять, а от мій Матюша проходе. До Карпа. Біда з тією наукою. Оце недавно був у го́роді, провідував Матюшу, французьке, брат, учи́ть почав . . .

Тарас. Французьке? Дивиться на часи. Знаю. Мерси?

Терешко. Та ні, яке там мерси! «Ла-мер», «ла-пер», одно слово — наука! І ніяк не потрапиш сказать: неначе так, та не так! Я вже наняв Матюші навчителя, і сам довго сидів біля них. Слухав, слухав, нічого не второпав. Матюша каже: «ла-мер», «ла-пер», »ла-сер»! — Усі сміються. Учитель поправляє, і поправляє, — я ж чую, — таксамо: «ла-пер», «ла-мер», «ла сер». Тю, бий вас, сила Божа! Тай Матюша ж таксамо го-

ворить: «пер, мер»! Ні, кажуть, не так! Матюша аж плакав . . . Біда!

Карпо. Нічого, згодом налама язика.

Тарас. Налама, налама — це правда! В учебній команді зразу теж сильно важко й незрозуміло, а як язик наламаєш — пішов!

Сергій. Само собою — пішов!

Тарас. А як бувши в столиці Петербурзі...

Вбігає Василина, за нею Демид.

Ява V.

Ті ж, Демид і Василина.

Василина. Доброго здоровля, дядюшка!

Цілується з Терешком.

Тарас, до Сергія. Настояща — дама серця... підходяща!

Сергій. Само собою!

Василина, до всіх. З празником. У цей мент Демид говорить тихо до Карпа.

Тарас. Унтер-офіцер конно-ґвардійського полка, Тарас Гупаленко, із Петербурха!

Василина робить книксен і відходить до Карпа. Тиха розмова. Карпо її цілує, а потім Демида. Тим часом:

Тарас, до Сергія. Ловка, і всі формальности зна!

Сергій. Само собою — зна!

Терешко. А що, хиба не краля?

Тарас. Не ждав таку в хахландії найти... Думав шукать у Петербурзі... Дама настояща,

і формальности . . . і все . . . неначе в Петербурх попав прямо на Невський!

Терешко. А я ж казав!

Тарас. Дядяшка Терентій, ідіть зразу в атаку, на приступ! До Сергія. Настояща дама серця!

Сергій. Само собою — з серцем.

Карпо, до Василини й до Демида. Ну, слава Богу, що так сталось! Дуже, дуже рад!

Терешко. А що, Василино, скоро нас покличеш на весілля?

Тарас, до Сергія. Ловко атакує.

Василина. Ще не знаю.

Терешко. Мабудь, без дядька не обійдеться . . . Треба буде поклопотать . . . а?

Василина. А не обійдеться!

Тарас, крутить вус і дивиться на часи. А коли що, то й ми поможемо . . .

Василина. Спасибі!

Тарас, до Сергія. Чуєте? Які формальности!

Василина. Коли ласка, то за боярина прошу.

Тарас. Не в согласії! Бажаю стать у першу шеренгу!

Карпо. Опізнились! Василина йде заміж за Демида Семеновича!

Терешко. Оце так!

Тарас підходить до Сергія. Прóмах!

Терешко. А чом же ти відразу не сказав?

Карпо. Бо й я не знав. А поки ми тут говорили, їх там, у мене, благословила мати.

Тарас. Неприятний промах! До Сергія. Так нам тут нічого робить.

Сергій. Само собою.

Карпо. Просимо з нами пообідать, зап'ємо заручини! Балакають тихо з Василиною й Демидом, Василина весело сміється.

Терешко. Пообідаємо, справді!

Сергій. Само собою!

Тарас. Та вам нічого, а я осоромився. Тепер — ні в сих, ні в тих; не той узяв приціл і не попав у мішень. Шпак сміяться буде в вічі; ні, краще ретируюсь! Прощайте! Прощаються.

Карпо. Ви ж нашої хати не минайте!

Сергій. Само собою. Виходить.

Тарас. Не надіявся. Тепер хоч не показуйся в Петербурх столицю . . . Попорчена мендаль! Вийшов.

Терешко, чухає голову, про себе. Пропала поросна свиня!

Карпо. А ви, дядьку, зостанетесь?

Терешко. На чиїм возі їдеш, того й пісню співай! Прощайте! А на весіллі погуляєм! Пошли Вам, Боже, щастя! Ха, ха, ха! Пропала вся пихá столична в Тараса. До Карпа. Ти думаєш, що я не розумію, що — він, а що — Демид? Розумію! Маладець учитель! Хвалю!

І Василину хвалю: до пари вибрала дружину! Виходить, Карпо за ним. Бач, столична птиця кирпу гне, а «ла-мер», «ла-пер» і не нюхав . . . Вийшли.

Ява VI.

Василина й Демид, потім Карпо.

Демид. Ще кілька хвилин, і я б зоставсь у дурнях!

Василина. Чого так?

Демид. Як би я перший не посватав, то Гупаленко б вас узяв.

Василина. А хто його зна. Входить Карпо. Він гарний!

Демид. От бачите! І гарний, і багатий!

Карпо. І дурний, і нахаба, і самопевний! Звичайний, старший городовий із Лубень, а послухали б, що він тут говорив: «кругом хахландія, мужики... і нема йому кумпанії!» А? Самий противний покруч посліднього сорта, і той глузує над хахлом! І таких немало й між освіченими й неосвіченими бездарами! Їх обійшла природа своїми дарами: творила, бачите, дуже хапко, наскоро, і забула покласти їм у голови хоч грудочку доброго, простого мужицького мозку, а через те вони і крутяться все життя, мов ув ополонці, не пристаючи ні до якого берега!... Я рад, що на обід він не зостався. Немає гірше, як

чоловік, зіпсований життям і оточенням, потеряє натуральний розум: в голові макітриться, все ходе вверх ногами, і він сам ходе у тьмі, та стукається лобом то об той, то об другий чужий одвірок і до смерти вже не вийде на шлях простої, звичайної людини!

Демид. Браво, браво! Чудовий малюнок!

Василина. А цей малюнок, знаєш, зачіпає трохи й мене . . .

Карпо. Ха, ха, ха!

Демид. Може, колишню, давню?

Карпо. Був той гріх! Ну, а тепер ти вийшла вже на шлях простої, натуральної людини. Цілує її. І через те модність і формальність, як каже Гупаленко, тобі будуть противні. Входить Іван, одягнений у нову пару.

Явa VII.

Ті ж і Іван.

Василина. Гляньте, як Іван нарядився!

Іван. «Хоч горя набрався, за те ж у робу вбрався», — як кажуть херсонські кабатажні матроси!

Карпо, Демид і Василина обступають Івана й ніби пробують матерію, пощипують його.

Карпо. Нічого.

Іван. Ай!

Демид. Добре сукно.

Іван. Та ну тебе!

Василина хоче піймати за рукав, Іван ухиляється, Василина пада на Демида. Демид її обніма.

Карпо. Ага, піймалась! Ну, користуйся ж слу́чаєм — цілуй!

Демид хоче поцілувати Василину, вона ухиляється. й дає йому тумака у спину.

Демид. Ого!

Карпо. Це перша проба. Сміється.

Іван, сміється. Чудовий настрій! Певно, щось тут без мене сталося доброго? Ну, признавайся, Демиде!

Карпо. Е, брате, що тут сталося, — довго розказувать! А коротенько: Василина йде заміж за Демида!

Василина тікає у двері, Іван її придержує.

Іван. Стрівай лисичко!... Василина ховає лице на груди Івана. Він її обнімає й цілує. Поздравляю з закінченням лікарських курсів!

Сміх. Входить Макар. Василина, сміючись, вириває́ться від Івана, біжить до Карпа й тулиться до нього; всі сміються.

Ява VIII.

Ті ж і Макар.

Макар. От як у вас весело! Певно, Іван смішить? Гляньте, яка тютя! Прямо таки предсідатель земської управи! Сміється.

Карпо. Тут, тату, загальна радість: Василину посватав Демид, і мама вже дала своє

благословення. Тепер іще ждали вас, щоб і ви поблагословили!

Демид, бере Василину за руку й підходить до Макара в парі, стають навколішки. Благословіть, тату!

Макар, по павзі. Благословляю і благаю Господа милосерного [підводить їх і цілує; входить Тетяна й Явдоха], щоб він послав вам любови і згоди в сім'ї на многі літа!

Тетяна. Та тільки знайте, що я не одпустю Василини зі свого дому: живіть при нас! Це моя найперша умова! Буде вже з мене, наплакалася й настраждалася! Здержуючи сльози. Повилітали птахи з гнізда й покинули нас старих: ані Михайло, ані Петро й носа сюди не покажуть! . . . Поженилися на панночках і забули батька-матірь. А Василини не пустю від себе! Одна, тай ту не буду бачить?

Макар, витирає сльози. Та не плач! От іще! Всі раді, а вона плаче! Чого їм від нас відхóдить? Демид любе хліборобство, — бачила, як працював чотирі місяці, — збудуємо їм гарну хату, поруч з Карповою, тай нехай хазяїнують: хоч укупі з Карпом, хоч нарізно; а тут же і школа є, можна з нашим учителем помінятися . . .

Демид. Не журіться, мамо, ми вас не покинемо.

Карпо. А з учительством діло владнаємо. Ну, давайте ж обідать та зап'ємо заручини. Явдохо! Внеси, годубко, слив'янки. Явдоха йде; мати, Василина й Демид окремою ґрупою балакають тихо! Мати гладить Василину по голові, та цілує їй руки! А слив'янка, певно, добра, бо п'ять літ ждала цього слу́чаю.

Макар, до Івана. А ти, сину?

Іван. І я вип'ю слив'янки.

Макар. Слив'янка слив'янкою, а ти б женився.

Карпо. Поїдем до Кравченка! Там, брате, дівчина Тетяна, як маків цвіт!

Макар. Еге, еге! Кравченки хазяїни, сину, давні, рід хороший, чесний, багатий, а до того й сусіди. — Катай!

Іван, жартівливо. В Китай!

Макар. Та ну бо, не вигадуй! Ти ж показав себе он яким робітником, тепер пора звить гніздо: женися!

Тетяна. Женися, сину! Я Тетяну Кравченкову бачила і знаю. Хороша-прехороша!

Іван. А ви думаєте, я не бачив? Бачив у церкві й балакав на паперті з нею.

Тетяна. Бачив? Балакав? От і гаразд! А правда ж, гарна?

Іван. Кращої й не треба!

Карпо. Так їдемо сьогодні під вечер; чого зволікатись?

Іван. І справді, нічого зволікатись! Приборканий я[1]) був і тільки мріями літав туди, де серцем жив давно! І от тепер я спробував себе на тяжкій праці строкового, здобув робочу дисципліну, набрався певности у своїх силах — і воскрес: у мене крила одросли, я почуваю сміливість в душі і йду на сцену!

Карпо. В театр?

Макар. От тобі й маєш!

Тетяна, схоплюється. Куди йдеш?

Іван. Служити в театрі, мамо, хочу!

Макар. Тільки що успів зробитись добрим робітником, справжнім чоловіком, і на́ тобі: знову химера! Залиши, сину, цю химеру! Осядься на землі — святе діло!

Тетяна, втира сльози. І цей кида!

Іван, цілує матірь. Я вас ніколи не покину, ніколи не забуду!

Карпо. Театр . . . Страшна, мій брате, річ! Ти сам раніщ казав, та і я знаю . . . Краще вік жить строковим робітником, принаймні, є харчі, ніж бездарою-актором поневірятись, старцювать! . . .

Іван. Ах, Карпе! Я так люблю театр, як божевільний свої фікси! Зрозумій, брате: всі лічать мене невдахою, і сам себе я мучив думкою, що вродився нікчемним! Дай же мені

---

[1]) Це поетичне місце писане ритмічно (ямбом)

спроможність попро́бувати на сцені свої сили! А може ж я талант?

Карпо. А пам'ятаєш, ми бачили в го́роді акторів, і, не дослухавши п'єси до кінця, ти втік з театра? Ха, ха, ха!

Іван. Хиба то п'єса, хиба то актори?...

Карпо. А може ж і ти кращим не будеш? Скажу твоїми словами: мрії твої — суєта!

Іван. Демиде! Заступайся за мене! Карпе! Може, я і справді чудодій, може, мої мрії суєта; сцена ж — мій кумир, театр — священний храм для мене! Тільки з театра, як з храму крамарів, треба гнать і фарс, і оперетку, вони — позо́р іскуства, бо смак псують і тільки тішаться пороком! Геть їх з театра! Мітлою слід їх замести! В театрі грать повинні тільки справжню літературну драму, де страждання душі людської трівожить кам'яні серця і, кору ледяну байдужности на них розбивши, проводить в душу слухача жадання правди, жадання загального добра, а пролитими над чужим горем сльозами убіляють його душу паче снігу! Комедію нам дайте, комедію, що бичує сатирою страшною всіх і сміхом через сльози сміється над пороками і заставля людей, мимо їх волі, соромитись своїх лихих учинків!... Служить таким широким ідеалам любо! Тут можна иноді й

поголодать, щоб тільки певність мать, що справді ти несеш нехибно цей стяг священний![1])

Демид, міцно стискає руку Івана. Я подивляю твою думку, я чую серцем, що ти артист! І справді, Карпе! Не ламайте чужої волі, я певен, що Івана сцена жде давно, — віддамо його сцені!

Василина. Таточку, мамо, Карпе! Не силуйте Івана жити в селі! Нехай він робить те, що любить.

Карпо. Та, Боже поможи йому, і я рад помогти.

Тетяна. Може, і справді там його щастя?

Макар. Ну що ж, нехай іде... і Михайло щось про це казав і раяв.

Іван, цілує батька, матірь, Карпа. Спасибі, спасибі за поміч! Тепер життя мене до себе манить і усміхається так мило, як Василина усміхнулась зараз Демидові! Ви щасливі — і я щасливий у цей час! Ура!... Цілує Василину й Демида.

Макар. Стрівайте! Здається, хтось під'їхав.

Карпо, заглядає в вікно. Коляска ґрафа Тюті!... Що це, чого це?...

Іван, заглядає ззаду. А в колясці наш Петро.

Тетяна. Петро! Біжить із хати.

---

[1]) Цей поетичний уступ теж, іздебільшого, ритмічний (ямбічний).

Макар, іде за нею. Та не біжи бо так, стара, а то ще впадеш. Вийшов.

Василина, радісно скаче. Петя, Петя! Слава Богу, хоч мама заспокоїться! Вийшла.

Іван. А з ним поруч якась пишна краля — певно, жінка! Хто ж то ще верхи?

Карпо. Старший син ґрафа Тюті.

Іван. Угу! З кавалєром замісць приданого . . .

Карпо. Якесь паскудство! А бідна мама, дивись, дивись: мало не звалила Петра! . . .

Іван, відійшов від вікна. О, матері! Як би вас діти так любили, як ви дітей, тоді б не жаль було так упадати біля них!

Карпо. Ведуть під руки кралю.

Іван. І знову суєта! А, подла суєта! Ну, ну, побачимо, що за птиця Петрова молодиця!

Карпо. Ґраф коня пришпорив і подався з двору!

Іван. Не удостóїв.

Карпо. А ну його! Скатертю дорога! Входить Аделаїда, одягнена гарно, модно, ефектно. Мати легенько держиться їй за рукав, заглядаючи в вічі. Слідом Петро, одягнений у судейську одежу, зверху шинеля наопашки. Василина й батько.

Явa IX.

Ті ж. Аделаїда, Петро, Тетяна, Василина й Макар.

Тетяна, упадаючи біля Аделаїди. Невісточко моя, паняночко!... Як намальована — гарнесенька! Роздягайся, роздягайся! Тимчасом Петро цілується з братами й Демидом. Тетяна повернулася до Петра, біля Аделаїди стає Василина, хоче їй помогти скинути шляпу, та одводить її руку. Петя! Як же ти перемінився!

Петро. Одежа друга, мамо! До Аделаїди. Адю! Це брати мої: Карпо й Іван, а це — Короленко.

Аделаїда, стрепенувшись, радісно й цікаво. Писатель?

Петро. Сільський учитель.

Аделаїда, нехтуючи. Учитель... Робить загальний уклін і сіда.

Іван, до Карпа. Привітлива!

Карпо. Що то в неї в тій торбі ворушиться?

Тетяна. А я тут ждала тебе з жінкою, ждала, умлівала, мало не злягла з печалі. Скидає раптом шинелю і кладе на скриню. О, і в тебе аполєти, як у Михайла. Петро обертається до Івана й Карпа. Мати заглядає йому в вічі й цілує.

Аделаїда, до Василини. Ви вчились у ґімназії?

Василина. І скінчила.

Аделаїда. Бідна!

Василина. Чого?

Аделаїда. Скінчила ґімназію й живете на селі у простій мужицькій хаті.

Василина. Це прадідівська, у нас є гарний дім.

Аделаїда, до мішечка. Чого тобі, Амішко? Розпускає торбочку, звідтіля показується голова білої манюньої собачки. Бідненька, як носика зморщила! Повітря негарне? Зараз поїдемо! Тулить собачку до лиця. Мішка моя хороша. Цілує її. Це ґраф привіз із Парижа й мені подарував. П'єр!

Петро, так кинувся, що мало не звалив матірь, і підбіг до Аделаїди.

Аделаїда. Я задихаюсь, таке важке повітря.

Василина. Це пахнуть так васильки.

Аделаїда. Фі! . . . Мішка! Не кусай! . . . П'єр! Там нас ждуть!

Петро. Адєчко мила, посидимо — ще ж рано.

Аделаїда. Зуби, як голки! . . . Як у вас багато рушників — ви, мабуть, усі тут умиваєтесь? Петро підійшов до матері.

Василина. Це для краси.

Аделаїда, притулила собаку до щоки. Ха, ха, ха! П'єр!

Петро, схоплюється й підбіга. Що, Адєчко?

Аделаїда. Їдем. Ай!

Тетяна. Що там?

Аделаїда. Противна Амішка вкусила за вухо! Запиха собачку в мішок. Сиди там, зла фуріє . . . П'єр! Їдем!

Тетяна. Що це ти, невісточко моя золота? Плюнула через поріг, тай з хати?

Петро. Мамочко, голубочко, вибачте, що я до вас на хвилиночку . . .

Тетяна. Як на хвилиночку? Що ти говориш, мій сину?

Петро. Бачите, Адя давно запрошена до ґрафа. Вона вчилася разом із його дочкою, а та сьогодні іменинниця, так нас там ждуть обідати . . . Я, мамо, завтра заїду.

Аделаїда. П'єр!

Петро, біжить до неї. Та посоромся хоч рідні!

Тетяна. Петя! Петро повертається до матері.

Аделаїда. П'єр! Петро прибігає. Їдем, а ні, то я сама поїду.

Тетяна. Боже, мій, Боже мій! Хлипає.

Макар. Стара, годі! Коли запрошено до ґрафа, то нехай їде! Може, там кращий обід!

Петро, до батька. Не то що . . . А запрошено . . . якось . . . знаєте . . . обіщали! Коней вислали . . . син ґрафа сам зустрічав . . .

Аделаїда, йде до дверей. П'єр!

Петро, хапає шинелю. Я зараз!

Аделаїда, робить загальний поклін. Прощайте! Цілує Василину. Мені вас жаль!

Василина. А мені Петі жаль!

Аделаїда. П'єр! Уже нерано, там ждуть. Вийшла. Петро наскоро цілує матірь, батька, біжить до дверей, вертається, хоче попрощатися з Карпом. Чути: П'єр! Він кидається з хати, приговорюючи: «Завтра заїду, завтра заїду, завтра»... П'єр!

Карпо. Ехе-хе! Ускочив!

Тетяна. Сину мій, Петрусю, дитино моя дорога, занапастив ти свою голову! Плачучи, йде надвір.

Макар. Оце невісточка!

Іван. Чучу! Свинота!

ЗАВІСА.

ДІЯ IV.

Кабінет.

Ява I.

Михайло, читає ґазету. От тобі і старший писарь Іван Б рильченко! Первоклясний артист, усі ґазети в один г лос славлять. І за такий короткий час — усього два роки! Входить Наташа.

Ява II.

Михайло й Наташа.

Наташа. Я думала, що тут хтонебудь є, а це ти сам зі собою говориш!

Михайло. Читав ґазети! І вичитав приятну новину. Я тобі, Наташа, не говорив іще: у мене є брат, так, знаєш, невдаха, недоучка, босяк по характеру... розумієш: босяк! І тепер раптом знаменитість! Первоклясний артист за короткий час! Талант, і попав на свій шлях.

Наташа. Милий артист, босячок! Як би я хотіла його бачити! Де ж в н?

Михайло. В Москві пожинає лаври! Щасливий: незалежність, лаври і гроші.

Наташа. Ох, як я люблю артистичне життя. Я перше хотіла бути артисткою, так татко...

Михайло. О, ти мала б поспіх — ручаюсь! Красива женщина й без таланту на сцені має більший поспіх, ніж некрасива з талантом.

Наташа. Хиба я гарна?

Михайло. Ти сьогодні гарна, як майський ранок!

Наташа. Тільки сьогодні?

Михайло. Що-дня, раз-у-раз ти гарна; а сьогодні особливо! І як тобі личить ця нова причіска, і ґепюри на рукавах, і...

Наташа. Ну... Затуля йому рот рукою.

Михайло, цілує руку. Так щоб така красáвиця не мала на сцені поспіху? Зарані б поручився...

Наташа. То так тобі здається, бо ти сам у хорошому настрою: іменинник, статський совітник і інспектор!

Михайло. Це ти, моя зірко, така щаслива, це через тебе посипалося стільки життєвих удач на мене.

Наташа. Чого ж я? Особі твої заслуги, твоя докладнá запúска... Ну, дядя мій, директор, — усе разом... Не у примір другим...

Михайло. А все ж через тебе, мій ти талізман, моя ти маскота! Цілує її. Знаєш, коли її надалі так буде мені усміхатись фор-

туна, то я скоро і в директори вискочу, а там і „действітельний статскій“ не за горами! Само собою, що і статський так рано — приятно! Тільки статських тепер розвелось занадто багато! При тому статський усе-таки не ґенерал, а действітельний — Ваше Превосходительство!

Наташа. Як ваше превосходительство, так і старий!... Не хочу! От татко тепер ґенерал — ваше превосходительство, і сліпий! Краще б він зоставався все життя полковником, тільки щоб бачив...

Михайло. Нещастя!... А не осліпни твій татко так нежданo, він пішов би далеко!...

Наташа. І ми б поїхали на той рік на Рівієру, а тепер уже не побачу я тебе, красо всього світа, ніколи!

Михайло. Чого?

Наташа. На наше жáлування й на татькову пенсію далеко не поїдеш; хиба твоя родина поможе...

Михайло. Берéжливість поможе нам зробити запаси, а на запаси можна поїхати й на Рівієру.

Наташа. Бережливість! Ха, ха, ха! Ми з татком жили на-всі і тепер з тобою живемо на всі! От і на сьогоднішн й вечір уже багато взяли в борг! А пенсія ще не прийшла, і

тобі з дому не присилають... Миша, чи не посварився ти зі своїми?...

Михайло. Борони Боже.

Наташа. А чого ж ти два роки збіраєшся поїхати до батька і все зволікаєш? Не розумію! Може, вони сердяться, а через те і грошей тобі не присилають... Миша! Поїдемо, милий, до твоїх, повези мене, познайом! Я певна, що з'умію приворожити твоїх старих... Я буду грати, співати; у вас же є п'яніно?

Михайло. Поїдемо, поїдемо, весною поїдемо!

Наташа. Слово?

Михайло. Слово!

Наташа. Гляди ж!... Кажуть у Полтавській Ґубернії чудова природа; а батьки твої давні поміщики, то, певно, посідають старинне яке урочище: замок, парк!... Ах, як я люблю старинні поміщичі усадьби!

Михайло. О, там біля Лубень і в Лубнях — дуже гарно! Сула́, гори, манастирь, малоросійська Швайцарія.

Наташа. Ах, Швайцарія... Рівієра! Коли я вас побачу?

Михайло. Побачиш, клянусь! Таткові вже вийшла пенсія й немала... Куди він її діне, живучи при нас? Квартира казьонна, моє жалування хороше, візьму ще побільше уроків, плюс бережливість, а там поїдемо в

Полтавщину, візьмемо в батька добрий плюс, — і на Рівієру!

Наташа. Боже!... Невже? Миша милий, голубчик! Цілує його. Невже ми поїдемо на Рівієру? Ах, ах! О, незабутнє минуле! Ти знову воскресаєш перед очима, ти знову наповниш душу трівогою широкого життя: виборне товариство, к тання, гуляння, інтриґи! Ах! Краса природи знову налле в серце жи ущої й цілющої води й покличе до життя всі фібри молодого серця!... Я наново рождаюсь від думки одної! Миша, хороший мій, як я тебе люблю. Цілує його.

Михайло. О, моя мила! Я все для тебе зроблю! Входить Акіла.

Ява III.

Ті ж і Акіла.

Михайло. А, Акіла Акілович, як я рад, що ви прийшли! Поможете нам? Я чув від директора, Федора Івановича, що ви настоящий метр-д-отель!

Акіла. Можу! Ха, ха! На щот закусок можу! Порядок тож... чай... ерунда! Наталія Петровна не буде турбуватись.

Михайло. Спасибі вам, спасибі. Сідайте поки-що, покуріть: може, ґазету почитаєте?

Акіла. Не варт, єрунда!

Входить Тарабанов, одягнений у поношений жакет, у кальошах — одна глибока, друга мілка, — і в білому колпакові.

Ява IV.

Ті ж і Тарабанов.

Тарабанов. Здравія желаю, ваше превосходительство! Явився по вашому приказу.

Михайло. Це повар, Наташа.

Тарабанов. Служив у барона Корфа! Акіла Акілович зна мене... рекомендуйте.

Акіла. Тверезий — зверх-повар, п'яний — єрунда.

Тарабанов. Сьогодні чист, як хрусталь!

Михайло. Побачимо; у нас є й кухарка хороша. Так ти йди, брат, на кухню й роздивись на провізію.

Тарабанов. Я з кухні ретирувався, ваше превосходительство!

Михайло. Чого так?

Тарабанов. Кухарка войну об'явила: Паша бунт піднімає і, поставивши перед плитою неприступну барикаду — помийницю й величезний віхоть, страща мене облить помиями, коли осмілюся почати приступ до плити!

Михайло. Що вона, з ума зійшла?

Тарабанов. Ревность, ваше превосходительство.

Михайло. Яка ревность?

Тарабанов. Ревнує мене до плитй!

Акіла. От єрунда!

Михайло. Акіла Акілович! Будь ласка, помиріть їх там!...

Акіла. Борис! А ти тверезий?

Тарабанов. Як рекрут на часах!

Акіла. Єрунду мелеш! Ходім! Вийшов.

Тарабанов. Главне діло, Паша в воінственном азарті, як воєвода Пальмерстон. Виходить.

Ява V.

Наташа й Михайло, потім Ваня.

Наташа. А повар, знаєш, босячок; я люблю босячків, вони тепер у моді. Ну і злюка ж Паша! Що їй мішає повар?

Михайло. Очевидно, соревнованіе! Акіла їх помирить. Входить Ваня. А що, Ваня?

Ваня. Ґенерал питають, чи вже підшили червону підкла́дку під тужурку?

Наташа. Скажіть, скоро буде готова! Тільки, Ваня, голубчик, підкладка буде не червона, а зелена. Татко сліпий, йому все-одно, а ви не промовтесь!

Ваня. І мені все одно!

Наташа. Так ідіть і скажіть, що скоро буде готова; тільки не промовтесь.

Ваня. Будьте певні. Вийшов.

Михайло. Що ти зробила, Наташа?

Наташа. А що?

Михайло. Ну, як же таки можна, взяла й підшила тужурку ґенерал-майора зеленою підкладкою! Червону треба.

Наташа. Я знаю, милий! Тільки червону треба було купити, а в нас грошей нема: все ззів сьогоднішній вечір; так я взяла свою зелену шерстяну юбку, попорола, і Дарина підшила зелену підкладку.

Михайло. Неприятно... і навіть жаль обманювати старого.

Наташа. Ну, от! Татко не бачить, ніхто йому не скаже, і він буде задоволений. А сказати таткові, що в нас грошей нема — гірше, і він не повірить, бо лічить тебе багатим! Ну, і неприятно, знаєш, признатися...

Михайло. Та воно так... Тільки... якось... А!... Було б хоч поряпись, може б я взяв матеріял у Івана Дмитровича в-борг... Входить Даша й несе сіру тужурку з ґенеральськими погонами й зеленою підкладкою. Ну, хоч погони ґенеральські.

Наташа. Це татко сам купив раньше.

Ява VI.

Ті ж і Дарина, потім ґенерал.

Наташа. Глядіть же, Дарино, не промовтесь, що підкла́дка зелена, а не червона.

Дарина. Та їм, дорога моя пані, все-одно: чи червоне, чи зелене! Сказано — чоловік темний.

Входить ґенерал. Ваня його веде.

Ґенерал. Ну, готово?

Дарина. Готово, ваше превосходительство! Наташа цілує його в щоку, ґенерал гладить її по голові.

Ґенерал. Наташенька! Михайло цілує його у щоку, ґенерал гладить по голові. Миша! Здоров, брат! Здоров — підґенерал! Ха, ха, ха! Ну, Дарино, давай надінем ґенеральську тужурку! Скида халат. І халат підіб'єм ґенеральською підкладкою. Подають тужурку й помагають надіти. Надівши тужурку, одвернув полу, погладив рукою, потім погладив лацкани і, взявши рукою погони: Чую під рукою, що погони ґенеральські, а от підкладку. Знову одвертає полу і гладить. Не розберу!... Червона?

Наташа. Червона, татку!

Ґенерал. Сліпий! Не бачу! Ох, яка тяжка потеря!... От сьогодні будуть гості вінтити, а я не можу! Умираю, брат, за картами!... Ну, що ж, прийду, хоч посиджу, послухаю, як другі: (передражнює), дві піки... три піки... т, и черви... малий шлем у бубнах... Ха, ха, ха! Люблю, коли гра туго намотується на нервовий вал... Температура піднімається, нерви настроєні по високому камертону... Ху! Жарко! Брат, Федор Іванович, бере при-

ку́пку... Заліз — прикупка ні к чорту!... Судорога пройшла по виду́... Переводить дух, оддувається! Ха, ха, ха! Тепер не дай Бог бути партнером Федора: всі помилки — на нього! Грім і блискавка.

Наташа. Я навіть боюся за дядю Федора: гарячиться, кричить, кашляє, аж синіє, і знову кричить! Здається, от-от буде параліч!

Ґенерал. А-а! Грім і блискавка!

Наташа. І увесь грім за три копійки.

Михайло сміється.

Ґенерал. А-а! Ха! Три копійки! Не в тім річ! Тут у́мственна еквілібристика: чоловік дума, ріша, розріша, кипить, і раптом — тарах! Не той ход — без однії!... Тарах — без двох! Нерви витягнулись, одна помилка повела за собою другу, третю, все вверх ногами! Ну, й баталія! Тут життя... а... а...! Ха, ха, ха! Люблю! Ну, поки проб'ють барабани й закипить на зеленім полі бой смертний, — ходім, Ваня, дочитувати „Розвідчика".

Бере Ваню за руку й ідуть.

Ява VII.

Михайло й Наташа, потім Акіла.

Михайло. Як жаль татка! Скілько в нього енерґії! Ще б служити, повишатись, — і на́-тобі таке нещастя: сліпота!

Наташа. Це в нас у роду́. Дід мій, теж

ґенерал, осліп під старість... А що, Миша, коли я осліпну? Боже мій! Як страшно! Починає плакати. Я... я... стара... зморщена і сліпа, нікому непотрібна... Миша, ти мене покинеш, а татка вже не буде... Ох, ох! Як біля серця здавило.

Михайло. Наташа, мила моя, годі! Охота мучити себе нікому невідомою будущиною! Коли там що буде, та ще й чи буде, а ти зараз псуєш свої ясні очі! Від сліз очі теряють ясність, яскравість і красу...

Наташа, витирає очі. Невже?

Михайло. Ну, як же можна: гості й ти заплакана! Скажуть, що ми сварились, що я тебе бив; мало чого не видумає баронеса: вона з павутини вірьовку сплете!

Наташа. Не буду, не буду! Побіжу, припудрюся. Вибігає, з других дверей виходить Акіла.

Ява VIII.

Михайло й Акіла.

Михайло. Ну, що, все благополучно?

Акіла. Єрунда! Помирив! Випили по чарці й помирились. Тепер весело принялись за роботу; самовар я велів ставити; тепер ознайомлюсь із бухветною силою, з закусками, і треба спригоговити десерт!

Михайло, у двері. Дарино! Входить Дарина й подає письмо.

Дарина. Почталіон приніс.

Михайло. Так от, Дарино, покажіть Акілі Акіловичеві бухвет, закуски, десерт... я ж уже до цього не мішаюсь: коли, що й як подати, — це ваше діло, Акіла Акілович!

Акіла. Єрунда! Пішов, Даша за ним.

Ява IX.

Михайло, потім Наташа.

Михайло. Від кого ж це? Розриває конверту, виймає лист і повертає до підпису. Твій брат Карпо Барильченко... Подла фамілія!... Так неприятно для слуха: „Барильченко". Зараз видно простоту рода. Дєйствітєльний статскій совітник — Барильченко. Чорти батька зна що! І перемінити не можна: куди не поверни, все чується погане якесь „барило!" Пробігає письмо. Недоставало! Читає тихо. І чого б я їхав за п'ятьсот верстов, та ще в такий... день!... Прямо наче навмисне змовились... І що його робити?...

Входить Наташа, тихенько підходить.

Наташа. А від кого це лист?

Михайло. Та від одного знайомого.

Наташа. Дай, я прочитаю...

Михайло. Не варт...

Наташа. Дай! Може, це від женщини?

Михайло. Ну от! Коли хочеш, по правді, це від брата.

Наташа. Від артиста, від босячка? О, це дуже цікаво! Дай!

Михайло. Ні, це брат нецікавий. Вік прожив у селі.

Наташа. Ну дай же!

Михайло. Ти не прочитаєш. Поганий почерк. Я сам прочитаю. „Коханий брате Михайле! Що з тобою сталося, що Ти два роки не приїздиш? Перше писав, то сим, то тим заспокоював батьків, а тепер замовк, і мама мучиться тут і всіх мучить своїм неспокоєм. Оце цими днями так плакала, що мусіли згодитись, щоб їхала одвідати Тебе празниками. Потім нагадали, що Ти скоро іменинник, і от мама приїде на цей день до Тебе. Пишу Тобі, щоб Ти виїхав на вокзал і зустрів її, бо вона, мабуть, не потрапе. Дома все благополучно. Іван пішов на сцену, де має великий поспіх і заробля гроші немалі. Петро женився на дочці предсідателя окружного суда й нині вже судебний слідователь. Батько, і мати, і ми всі кляняємся Твоїй жінці, хоч і не знаємо її. І чому б то не приїхать, щоб матірь заспокоїть? А тепер доведеться нам турбуватись: як то вона добереться до Тебе в такім великім городі! Хиба, може, батько поїде з нею. Твій брат, Карпо Барильченко".

Наташа. Яка я рада, яка я рада! Нарешті таки побачу твою матірь, а, може, й тата, бо ти

наче навмисне ховаєш їх від мене! Де ж таки! Два годи, як ми побрались, і ти досі мене не повіз до дому, до своїх! Я думала, що ти у сварці; а тепер бачу, що мама тебе любить, коли старістю приїде на твої іменини. Побіжу зараз, скажу таткові.

Михайло. Стрівай, Наташа! Прости мене, що я тобі раньше не говорив... Усе збірався, тай досі не зібрався... Нелегко, знаєш, випутатись, коли запутаєшся, як муха в павутину!... Ах, як би ти знала, як мені й тепер не хочеться говорити, то ти б пожаліла мене...

Наташа. Та що там? Ти мене лякаєш! Говори мерщій!

Михайло. Бачиш: ти роду настоящого дворянського, дід твій — ґенерал, батько — був полковник на шляху до великих чинів, і я боявся одкрито сказать, що я...

Наташа. Та що ти втік із ка́торжних робіт, чи що?

Михайло. Я з простого роду... Розумієш? Батько мій — багатий козак, просто сказати — мужик, гречкосій, і мати така ж: сама проста людина! Вони добрі, чесні, розумні, трудолюбиві, — нас повчили, і через науку ми стали рівні всім панам, а вони як були, так і зосталися простими мужиками! І от тепер вони їдуть сюди, може, от-от одчиняться двері, і на поріг; а тут у нас збереться го-

родська знать: баронеса, предсідатель земської управи, директор і другі. Я не знаю, що мені робити, як мені перед бомондом[1]) показати своїх батьків-мужиків? Порай!

Наташа. Ах, ах! Пада на диван і закрива лице руками. Боже мій! Так ти мужик?

Михайло. Я статський совітник, а батько та мати...

Наташа. Мужики! Фі! Як же ти посмів так обманути нас?

Михайло. Неправда! Я не обманював: мене не питали — я промовчав!

Наташа. Ох... ох! Боже мій! Жінка мужика! Від нас же одступиться все фешенебельне панство. Як же я тепер людям покажусь? Що батько бідний буде почувати? Ґенерал, і — мужики! Слава Богу, що він осліп, принаймні, не побачить своїх сватів.

Михайло. Що ти говориш, опам'ятайся! Наташа, мила моя!...

Наташа. Не підступайте до мене близько. Від вас житним хлібом пахне! Ви — мужик, я вас не люблю, я з вами розведусь!

Михайло. Розумні люде будуть сміятись над твоїм горем!

Наташа. Неправда! Всі пожаліють мене нещасну. Ах, ах! Яка подлість на світі за-

---

[1]) гарний світ, аристократія (франц.)

велась: мужик кінчає університет, і його не пізна́єш, хто він? Попадає в вище коло людей, їде на Рівієру й ловить благородну з діда-прадіда дівчину, як дурну рибку в сітку, обнімає її ніжний стан своїми мужицькими лапами, цілує її мужицькими губами... Фі! Обман, низький обман, від якого не можна навіть і встерегтись!

Михайло. Ха, ха, ха!

Наташа. Він іще й сміється! Нахал, мужик!

Михайло. Неправда! Твій муж статський совітник, а ти дурочка. Підходить до неї.

Наташа. Ай! Не підходьте! Я не виношу запаху житного хліба! Входить ґенерал.

Ява X.

Ті ж і ґенерал, його веде Ваня.

Ґенерал. Чую — баталія! Ну, думаю, Федор за картами! Пробили барабани, й зелене поле відкрилось...

Наташа. Ваня, вийдіть! Я вас покличу. Ваня виходить.

Ґенерал. Що з тобою, Наташа? Ти заговорила таким голосом, неначе зосталась на великому шлемі без п'яти?

Наташа. Ах, таточку, голубчику, я все програла! Я нещасніща людина! Хлипа.

Ґенерал. Що там? Пропала провізія на кухні, розбили вино?

Наташа. Осудовисько, осудовисько!

Ґенерал. Заспокойся! Все можна дістати в ресторані; хоч і дорожче, але що робити? Де ж Миша?

Михайло. Я тут.

Ґенерал. Що з нею?

Михайло. Я одібрав лист із дому...

Ґенерал. Ну, і що ж?

Михайло. Сьогодні буде моя мати, а, може, й батько.

Ґенерал. Ну, і слава Богу! А все ж таки не розумію: в чім же тут осудовисько, Наташа?

Наташа, плачучи. Його мама... і тато... [реве] мужики!

Ґенерал. Ха, ха, ха! Ну, і прекрасно! Через мужа й ти зіллєшся з великим народнім океаном, обновиш кров дітей, не будеш рождати сліпих! А Михайло, твій муж, через науку, є благородна щепа!... Розумієш? От проста яблуня, її калірували, прививку зробили, — і родяться кальвілі — вищий сорт яблук. Корінь простий, а яблука кальвіль! Ха, ха, ха! Я думав, Бог зна що трапилось... Ну, заспокойся!

Наташа. Як? І тобі, таточку, нічого? І це тебе не обража?

Ґенерал. Ні краплі! Михайло його цілує. Я знав давно, мені сказав дядя Федір; із формуляра видно! Тепер тільки дурні носяться

зі своїм, може, незаслуженим, часто случайним аристократизмом . . . Чесність, образованнѧ, наука, ум, талан — важно, а решта — плювать!

Наташа. Таточку! Ти не смієшся? А батько, мати . . . вони мужики й сьогодні приїдуть.

Ґенерал. Сьогодні приїдуть, а завтра поїдуть . . . Ну, помирись! Я чую, що ти образила Мишу!

Наташа, поглядає на Михайла. Миша! . . . Йди сюди!

Ґенерал. Ні, брат, ти йди до нього . . .

Наташа, підходить і обніма Михайла. Прости! Цілує його.

Михайло. А чим пахну?

Наташа. Духами . . . трефль!

Михайло. Як скоро випарився житний хліб. Дзвінок.

Наташа. Гості! Кидається в залу.

Михайло, підбігає до дверей. Акіла Акілович, гості! Акіла у дверях.

Акіла. Єрунда!

Михайло, бере ґенерала під руку. Зараз одкриється кумпанія на зеленім полі; присоглашаю, як воєнного посредника!

Ґенерал. Ха, ха, ха! Ну, брат, признайся, що без посредника й тобі було погано!

Михайло. А як же, замісць пороху, запахло житним хлібом! Обидва сміють ся й виходять.

Ява XI.

Виходить Акіла, йде до зали, загляда у двері.

Акіла. П'ять утроб! Директор, баронеса і ще один, два, три, — так, п'ять! Єрунда! Йде бо дверей. П'ять стаканів! По хвилі офіціянт несе на підносі: чай, сухарі і другі, потрібні до чаю, приправи. А ром? Дарина! Ром! От, єрунда! Дарина подає, установляють на підносі. Взяв і забув! Директор любить із ромом. Дзвінок; заглядає у двері. Ще три... Наші вчителі — єрунда, підождуть. Офіціянт вертається. Три ще. Дзвінок; загляда. Один. До офіціянта. Наливай чотирі. Дзвінок. Підожди, щоб разом... От, єрунда, як розходились! Ну, несіть чай із Дашею, — я приймусь готовити десерт. Пішов. Часто дзвонять. Ходять у залу: то Даша, то офіціянт; туди несуть чай, — назад порожні стакани. [Пізніще, по хвилі, дружній сміх трьох-чотирьох голосів *«Я його не люблю!» «Грати, так грати, нічого постоли морщити!» «Хто ж із ренонса ходить? Бабський ход! Ну, грач!»]* Появляється Акіла, подивився у двері. Двацять два чоловіка. [Крик: *«Козиря, козиря!» «Чим же крити?»]* Директор уже кричить! Входить Михайло.

Ява XII.

Акіла й Михайло, потім Наташа.

Михайло. Спасибі вам, Акіла Акілович! У вас знаменитий порядок...

Акіла. Порядок і дисципліна, решта єрунда! Думаю подати десерт, є гулящі дами, нехай гризуть і їдять, ніколи буде гризти ближніх!

Михайло. Ха, ха, ха!

Акіла. Єрунда! Пішов. Із зали входить Наташа.

Михайло. І ти покинула гостей?

Наташа. Там ніколи вгору глянути: Марія Петровна і Ґляфіра Афеноґеновна розбірають родословну Зімича; Катерина Александровна и Михалина Купир'яновна завели спір про оперу: одній Фіґнер до серця припав, а другій Собінов[1]): решта слуха. Така розмова затягнеться довго; а я запримітила, що ти вийшов, і собі... Милий, ти не сердишся?

Михайло. О, ні, ні! Я, знаєш, сам тривожусь на щот приїзда батьків!... Бачиш, то, що ти говорила про мене, — дитяче непорозуміння з фактом; але, справді, ввести батька й маму в наше коло, де розбірають родословну Зімича, і знову баронеса... прямо таки страшно... За чоловіка страшно.

Наташа. Ах, ах! Не говори! У мене голова болить!

Михайло. Ти краще подумай, що робити! Власне кажучи, все єрунда, як говорить Акіла; а от нема смілости ввести своїх батьків,

---

[1]) відомі російські артисти-співаки

одягнених у селянську одежу в залу. Чорт — зна що. Це халуйство, — я розумію, і от за всім тим мучусь: що скаже баронеса! Ще хоч би одежа друга, знаєш, загальна... Мама й тато дуже розумні люде, лишнього не скажуть... але одежа... одежа! Особливо, жіноча... А!

Наташа. Миша, я твою маму переодягну в чорне плаття моєї покійної мами!

Михайло. Ангеле мій, чудова ідея! А як не зійдеться? Моя мама, — жінка, знаєш, огрядна́...

Наташа. А шнурівка на що? Ми з Дариною добре її зашнуруємо, і прийдеться.

Михайло. Ідея, ідея! Ангел мій! Цілує її. Добре придумано!... Ти ж маму вмовиш сама, вона пода́тлива і згодиться для тебе все зробити, а от батько!... Ну, батько нічого: ориґінал поміщик, ходить у національній одежі! Чудово, чудово! Дивиться на часи. А знаєш, уже час, як харківський поїзд прийшов. Сьогодні їх не буде! Воно і краще — без маскараду; ну, а завтра хоч і приїдуть, байдуже, аби без гостей.

Наташа. Миша, а ти попросиш у них грошей на Рівієру?

Михайло. Попрошу, і дадуть! Батько чоловік багатий, дуже багатий, а мама — віск! Дадуть, дадуть, тільки треба приняти ніжно, ласкаво!

Наташа. Дадуть? Милі мої мужички, ах,

як я люблю їх! А щодо прийому, то я їх зачарую... Входить Дарина. Нікого нема?

Дарина. Нікого. Тільки там на кухні знову йде колот: повар п'яний і кухарка, здається, під шефе!

Михайло. А щоб їх чорт узяв! І Паша випила?

Дарина. Щось на те похоже.

Михайло. Акіла Акілович. Акіла на дверях. Тарабанов п'яний!

Акіла. Треба зараз вигнати.

Михайло. Ради Бога, навідайтесь, що там!

Акіла, йде. От єрунда! Дарино, подавайте десерт. Вийшов.

Наташа. Я на хвилину, і зараз назад. Вийшла.

Михайло. А я підожду Акілу Акіловича. Дарина и офіціянт несуть десерт і скоро вертаються. Баронесі, потім директорові, предсідателеві...

Офіціянт. Десерт просто ставиться на столі, так і Акіла Акілович веліли!

Михайло. Ага, на столі?... Гаразд, гаразд! Поставте на столі!... Пішов. Так краще, не буде очевидно, кого більше шанують. Дарина, що вернулася однести десерт, — на дверях.

Дарина. Там якісь мужики питають вас.

Михайло, про себе. Це батько й мати... До Дарини: Нехай ідуть. Дарина зникає. Якісь

мужики!... Навіть для Дарини батько й мати мужики! І все подла одежа робить.

Входить Тетяна й Макар, одягнені празниково: Макар у новій, з чорного, тонкого сукна чумарці без пояса; Тетяна в червоних чоботах, роскішній плахті, зав'язана по очіпку чорною хусткою й тонкою наміткою; зверху темна керсетка з рукавами.

Ява XIII.

Ті ж, Макар і Тетяна, потім Наташа.

Тетяна. Сину мій! Кидається Михайлові на шию й цілує його. Дитино моя дорога! Що ж це ти нас відцурався?

Михайло. Мамочко! Цілує її. Ніколи... Служба... Збірався... Їй! І не міг... Тату! Цілується. Як же вас Бог милує?

Макар. Помалу, сину! Мати держиться за Михайла й заглядає йому в вічі. На превелику силу тебе знайшли. Заїхав у ґімназію, заплатив сторожеві карбованця за те, що провів.

Тетяна. А де ж жінка... Наташа.

Михайло. Вона зараз... у мене гості.

Тетяна. Ти ж іменинник. Цілує його. Пошли тобі, Боже, щастя!

Михайло. І іменинник, і статський совітник, і інспектор!

Макар, із трівогою. Он як!... Нехай тебе... Господь благословить! Цілує. Бач, стара, де йому приїздить до нас, коли треба служить.

Не дурно ж стільки заслуг має. Утирає сльози. Входить один із гостей на дверях.

Гість. Михаїл Мака́рович, ви вступающий?

Михайло. Я ісходящий! Гістьізникає, входить Наташа. Наташа! От мама, тато!..

Наташа. Мамочко! Цілує її.

Тетяна. Яка ж гарненька, як янголятко! Зірко моя! Дай же, я тебе ще поцілую. Цілує її.

Макар. Як королівна! Цілує її.

Наташа, набік. Фу, як житним хлібом запахло!

Михайло. Наташа, поведи маму до себе! Шанже ля роб![1])

Наташа. Ходім до мене, мамочко.

Тетяна. Ходім, ходім, моя королівно! Пішли.

Макар. Там, сину, я зоставив дівці жарене порося, гиндичку, пів пуда масла. Тепер у тебе гості, якраз пригодиться.

Михайло. Гаразд! Сідайте, тату! Входить Акіла. Ну що?

Акіла. Єрунда! Пропала вся вечеря!

Михайло. Як?

Акіла. Повар п'яний, Паша п'яна... Ну, драка, і все пол(т ло в помийницю, а що було на плиті — в вогонь!

Михайло. Скандал!!

Акіла. Єрунда! Я достану в ресторані. Давайте грошей!

---

[1]) переміни одежу (франц.)

Михайло. Грошей! Шукає. Треба до Наташі!... Тату, дайте, будь ласка, поки Наташа, двацять п'ять рублів.

Акіла. Єрунда! Найменьше сорок!

Михайло. Невже?

Акіла. Двацять п'ять персон, по два блюда, — в кращім ресторані.

Макар, достає й дає гроші. Та там же, сину, велике порося, сите... гиндичка годована, — може б обійшлися?

Акіла. Порося й гиндичка — єрунда, хиба так, на підмогу, як холодна закуска. Ну, я йду! Виходить. От, єрунда!

Макар. Клопоти, сину, великі в тебе клопоти, — нелегко ті чини́ достаються! Вбігає Паша, а слідом всовується Тарабанов.

Ява XIV.

Ті ж, Паша й Тарабанов.

Паша. Розчитайте мене!

Тарабанов, показує на Пашу.

Вот в воíнственнім азарті
Воєвода Пальмерстон,
Поражає Русь на карті
Указательним перстóм!

Михайло, гнівно, задавленим голосом. Убірайся! Босяк! Що ти наробив з провізією? Все пропало... Пріч, п'яниця!

Тарабанов. Горький, ваше превосходи-

тельство! Одначе простіть, я не виноват. Пада на коліна. Як лист перед травою! Показує на Пашу. Неприятель вискочив на позицію і все повалив у помиї.

Паша. Брешеш, босяк, ти повалив!

Тарабанов, встає. Кухарка, руки по швам: з тобою говорить повар барона Корфа!

Михайло. Пішли вон обоє! Я вас, тварі, в участок.

Тарабанов. Ваше превосходительство, перемініть гнів на милос ь! Я все поправлю: витягну провізію з помий, вимию уксусом, і на плиту́. Я не раз так робив. Усі повари так роблять, а господа́ їдять і хвалять.

Макар. Ідіть, люде добрі, коли честю просять.

Тарабанов. Мужичок, не твоє діло!

Михайло. Убірайся, говорю!

Тарабанов. Ваше превосходительство, дозвольте остаться одному й доказать свій талант. А Пашу я в потилицю!

Паша. Ах ти, босяк морожений! Ти мене будеш гнать у потилицю? Засукує рукава.

Тарабанов, робить прийом на руку. Ударю в штики́! З нами Бог. Грає на губах наступ, не переміняючи пози. Входить — Акіла, хапає обох за коміри й виводить, Тарабанов не перестає грати і в той мент, коли його веде Акіла.

Явa XV.

Михайло, Макар, потім один із гостей і Акіла.

Михайло. Ху ти, Господи! Сідає у крісло й обмахується ґазетою.

Макар. Спочинь, сину, спочинь! Цур йому, яка морока! Ох, нелегко ті чини́ достаються! Входить один із гостей.

Гість. Михайле Макаровичу, ідіть сюди.

Михайло. Простіть, я не маю часу. Входить Акіла.

Гість. З директором, Федором Івановичем, удар!

Михайло, зіскакує. Що? Боже мій! Біжить у залу.

Акіла. От, єрунда! Теж пішов у залу.

Макар. Хто ж це осмілився його вдарить? От тобі і благородна кумпанія. Входить Наташа й Тетяна, одягнена в чорне плаття, в чепчику. Макар не пізнає жінки, почтиво піднімається і кланяється. Це, мабуть, ваша мама? Доброго здоровля, свахо! Привів Бог поріднитись.

Тетяна. Та що ти, старий, — це я! Це так невісточка ме́не нарядила, щоб вивести до своїх знатних гостей! Тілько я не можу ходити... Як спугана, і під груди підпирає! Ой, не можу дихать! Хоче сісти. І сісти не можна!

Наташа. То з непривички, мамо; воно пройде, обійдеться; а за те як вам гарно! Прямо — баронеса! Жаль, що ви не захотіли припудритись!

Макар. Чи ти не здуріла стара? Як ти могла дозволить такий глум зробить над собою?

Тетяна. Коли ж Наташа так просила, так просила, що я не змогла одмовити й мусіла одягатись... Ой, яка тісна супоня, не можу дихать! Ой, дочко, розпережи мене, бо я задавлюсь.

Макар. І ти, дурочко стара, дозволила зробить зі себе малпу? Іди зараз переодягнися! Не вгодні ми такими, як є, — не треба! Прощайте, Бог з вами! Ще чого доброго, вимажете нас сажею й будете показувати для сміху своїм гостям.

Наташа. Моя мати так одягалась, і ніхто не сміявся.

Макар. Коневі сідло, волові ярмо! Переодягайся мені зараз, тай гайда додому!

Тетяна. Та Бог з тобою, старий! Мені вже нічого; я можу витерпіть, який там час.

Входить Михайло.

Ява XVI.

Ті ж і Михайло.

Макар. Подивись, полюбуйся, як твою матірь жінка перевела на чорта, на відьму з Лисої Гори...

Тетяна. Старий! Та мене вже не давить!

Макар. Так мене давить сором — я не можу тебе бачить, так наче тебе опльовано!

Михайло. Дурощі говорите! Який тут сором? Хто оплював? Переодягли у благородну одежу, і більше нічого! Пожалійте вже хоч ви мене: я так утомився сьогодні, що не можу говорити, не можу думати. Ти знаєш, яке нещастя, Наташа? З Федором Івановичем удар! Зараз побігли за лікарем.

Наташа, біжить у залу. Ах, ах! Михайло за нею.

Явa XVII.

Макар і Тетяна.

Тетяна. Ой, старий, умліваю, під грудьми давить, ребра тріщать, — не можу дихать!...

Макар. От безглузда! Що ж тепер робить? Роздивляється. Не видко, де починається супоня; хоч би ніж. Шукає в кишені. Нема!

Тетяна. Ой, рятуй, задавить супоня! Клич ту молодицю, що мене супонила... Боже мій, забула, як її звуть.

Макар. Хоч сядь.

Тетяна. Не можу пригнутись, печінку випира. Дарино, Дарино! Слава Богу, нагадала. Входить Дарина. Ой, розпусти супоню, бо я лусну!

Макар. Скоріще! На милость Божу, згляньсь! Що ти зробила зі старою жінкою? Гріх так знущатись!

Дарина. Так велено! Ходімо, я зараз розпустю. Тетяна хоче йти й путається у шлєйфі. Одкиньте ногою, ногою одкиньте! Отак! Показує.

Макар. Хвицни, стара, хвицни! Піднімає шлєйф, вона випуталась і пішла.

Тетяна, йдучи. Ой, Мати Божа, змилуйся! Ой, розперізуй мерщій! Зникли. Входить Акіла.

Явa XVIII.

Макар і Акіла.

Макар. Що там сталось? Хто так смертельно вдарив директора?

Акіла. Кіндрат!

Макар. От твар нечу́вственна! Таку особу осмілився вдарить.

Акіла. Єрунда, він не розбірає особ. Тепер для вашого сина одкриється вакансія — директора.

Макар. Одному — горе, другому — радість, одному — смерть, другому благополучіє й почести.

Акіла. Одно слово — єрунда!

Макар. Чудне, незрозуміле життя людське. Входить Наташа й Михайло.

Наташа. Даша, шляпу!

Акіла. А що директор?

Михайло. Прийшов до пам'яти, повезли додому. Даша хутко вносить шляпу. Наташа надіва перед дзеркалом.

Наташа. Пальто! Даша хутко йде й вертається з пальтом; Наташа надіва.

Акіла. Так я туди!

Михайло. І ми туди.

Наташа. Чого ж стоїш, Миша? Одягайся!

Михайло. Я зараз... А ви, тату, вибачайте, посидьте тут самі, ми тільки подивимося, що там з директором. Виходить Наташа попереду, за нею Михайло.

Акіла, до Макара. Три копійки програв у карти й так сердився, що достав параліча. Повертається. От, єрунда. Вийшов.

Тетяна, на дверях, переодягнена у свою одежу. Куди ж це вони? Покинули нас, а самі повтікали?

Макар. Тікаймо й ми звідсіля мерщій у старе своє гніздо! Там гарно все — і ясно, і просто, і спокійно, як небо й земля! А тут, кругом, як бачу, одно: суєта суєт і всяческая суєта!

ӨАВІСА.

Від Редакції.

Перше видання «Суєти» в «Загальній Бібліотеці» розійшлося, як на наші передвоєнні відносини, досить швидко. Чого не розпродано, те спалили російські салдати в Коломиї підчас інвазії в Галичині 1915. р. Через те швидче, ніж думалось, доводиться нашому видавництву випускати новим виданням оцей, чи не найкращий твір великого українського драматурґа.

Перше видання мало деякі й то поважні недостачі щодо самого тексту. І на ці хиби в першій мірі треба було звернути увагу редакції. Їх і усунено в цьому виданню таким чином, що перевірено й виправлено цілий текст на основі полтавського видання з 1905. р. (Драми й комедії, Том V), найбільш, думаємо, вірного, бо, здається, робленого під доглядом самого автора та ще при співучасти Сергія Єфремова.

Зрештою, крім виправки тексту, редакція старалася влегчити читачам читання драми, подаючи на кінці річеві пояснення й пояснення слів, що тепер незрозумілі на Західній Україні

й що їх колись, може, вже й незабаром, перестане розуміти нове покоління Наддніпрянців. Це слова рідче вживані, а то й чисто московські або жарґонові, такі, що ввійшли у звичайну, розмівницьку мову з московської мови і вже тепер починаютъ виходити з ужитку. [Деякі річеві пояснення поміщено надолині під текстом.] Гарне переднє слово д. Б. Лепкого в цьому виданню залишаємо в цілому.

Щодо тексту, то ні в словах, ні в формах загалом ніяких змін супроти полтавського видання не пороблено. Гарна літературна мова «Суєти» з забарвленням південно-української (херсонської) говірки полишена в ньому такою, якою вона являється в ярижному полтавському виданню. Тільки ж поодинокі річеві південноукраїнські форми (ходе, робе..., сидю, просю, пустю..., скороченний дієіменнк: ходить, робить...) в устах інтеліґентів і в ремарках позамінювано загальними літературними формами (в устах осіб із народа полишено їх так, як писав Тобілевич), та ще звернено велику увагу на фонетичний бік мови, за яким так важко доглядати було самому авторові при ярижнім виданню (н. пр. брак знака на «*йо*», й т. д.).

Дієві особи.

Козаки-хлібороби — упривілєйовані селяни, з козаків; вони не робили панщини [в Галичині їм відповідають ходачкові шляхтичі, на Буковині — резеші та мазілі]
писарь у запасі — писарь у резерві
небіж — старе українське слово, тепер уже забувається; в Наддніпрянщині кажуть із-московська: племінник, у Галичині з-польська: сестрінок [син сестри] або братанок [син брата], на Буковині з-ромунська: непіт [дівчина — небога]
унтерофіцер — десятник [підофіцер]
класний наставник — відповідає галицькому: господареві кляси; помошник — заступник
по́вар [моск.] — кухарь
офіціянт — прислужник

Перша дія.

Диван — канапа [в Галичині: софа], вибита плюшем
приборка [моск.] — порання, порядки [у Галичині: прятання]; прибірати — порядкувати, впоряджувати
вокзал [моск.] — залізничий двірець
кисіль — щось наче холодна зупа зі садовини, вона звичайно квасна
прибавити [моск.] — додати
мілко [моск.] — дрібосенько
кра́шанка — на Херсонщині: яйце [не як у Галичині: крашене яйце, галунка]
на уроках [моск.] — на годинах [Гал.], лєкціях
здоровуля — висока, велика
трійчатка, частіще: тройчатка — сплетений утроє ремінь, або плетінка з трьома кінцями [пор. у Котляревського:

«тройчаткою всіх приганяв» Єней, щоб Троянці вчились]

одним тільки голосом [моск.] — самим тільки голосом, без слів, у Галичині кажуть іще: арія [у Шевченка є це слово, гл. «Петрусь»]

статський совітник — державний (не — військовий) радник, ранґа — під ґенерала [дійсний — дейсвітельний ст. сов. — вже ґенерал]

канікули — ферії, вакації

по холодку́ на прохо́дку — холодком на прохід

женитися на кімось — московська фраза; у нас женитися з кимось [в московській фразі дочувається ще й: придане, в українській — справжнє подружжя, приятельське життя]

стро́їти [моск.] — будувати, ставити

го́рниця — покій, кімната, де не сплять, щось наче світлиця; декуди — горище, вишка

клуня — на заході України: стодола

двір — подвірря

заложити в банк — заставити в банку

десятина — більше, ніж $1^1/_2$ морґа, відповідає на галицькому Поділлі — шнурові, на Буковині — фальчі

унтер-офіцерша [моск.] — унтер-офіцерка, унтер-офіцерова жінка

красивий [моск.] — гарний [фізично, на обличчя]

постой — посто́й [війська], військове становище, стація [для відпочинку, чи на маневрах]

корпусний — розуміється: начальник, старши́й над корпусом

смотр [моск.] — інспекція, перевірка

кораб [моск.] — корабель; ціла фраза московська: «кораб розбито й викинуто мене на берег» — корабель розбився й викинув мене на берег

луб'яний — з луб'я, з лубка [кора з дерева]; звичайно розуміється під цим словом щось маловартне, н. пр.: луб'яні видання [лубочні], луб'яні образки й т. д.

чин — відзнака, повищення у службі; ранґа

повірений — скорочене: «присяжних повірений» — адвокат

шутка [моск.] — жарт; на шутках — жартами
приставляєш — перекручене: представляєш, себто: граєш [комедію]
ходулі [моск.] — хідлі, диби [в Левицького], в Галичині з-польська кажуть: щудла
капосний — пакосний [переставлені склади, як ось: виниряти — виринати, монисто — намисто, медвідь — ведмідь і т. д.]
кляс — звичайно кажуть: кляса; на другий рік — виходить, що в четвертій клясі був два роки, на заході України: репетував
дереза — ростина, декуди її на мітли беруть (Caragana frutescens)
ловко — гарно [це не московське «ловко» = зручно]
врем'я [церк., моск.] — час; прошле вр. — давні часи
настоящий [моск.] — справжній, достеменний
бешкет — скандал, сором
надзиратель у школі — щось наче шкільний дозорець, наглядав за порядками та за поведінкою учнів поза школою і в школі
десяцький або десятник — низчий поліційний прислужник, поліцай; на селах — помішник старости
опізнитися [помосковщене слово, з моск.: опоздать] — спізнитися, припізнитися
верства — більш-меньш кільометер [трошки більше — 500 сяжнів]
шляпка [моск.] — брилик, капелюшок
плаття [моск.] — одяг, сукня
зонтик [моск.] — парасолька
крупá — гл. стор. 30
нарядитися [моск.] — чепурно одягтись, парадно убратися, вистроїтись
один [моск.] — сам, сам один
вчити чому — моск.; по нашому: чого [повчитись хліборобству — хліборобства]
художник [моск.] — артист, мистець
нужен [моск.] — потрібен
самий [моск.] — для 3. ступ. прикм.; самий середній — звичайний середній, «найсередніщий»

глечик — горщик
підходящий [моск.] — підхожий, слушний, як слід, як кому підходить, належний
по́круч — мішанина ріжних пород, мішанець, щось покручене
на твої достатк иосвічені — за твої достатки, на твій кощт
дисциплінарний баталіон — відділ, куди висилали вояків за якісь провини; хто туди попався, то хоч пропадай!
Прокруст — у грецькій мітольоґії розбійник, що клав людей на ліжко, й якщо людина була за коротка, натягав їй ноги, як за довга — втинав, і як не як — мучив їх. Тепер під Прокр. ліжком розуміється — ті рямці в життю, в які когось укладають, світогляд, який комусь накидають
гра́мота — писання й читання; гра́мотний — що вміє читати й писати, письменний; неграмотний — аналь-фабет, неписьменний
спектакль — вистава в театрі
зразок, зразковий — взірець, взірцевий
земство — автономічна установа, щось наче в Галичині т. зв. виділи: краєвий [ґуберніяльне земство], повітовий [повітове]
звичайно — розуміється, само по собі
строк — реченець
направити — справити, скермувати
ла́нтух — великий міх [з нім. Leintuch — рядно, простирало]
кандьор — рідка кашка з круп або з пшона, декуди кулішем звуть [не — кулеша = мамалиґа]
чоломкатися — цілуватись, тут: вітатися
поздравляти [моск.] — поздоровляти, в Галичині: ґратулювати, складати бажання з якоїсь нагоди
учительниця [моск.] — вчителька
отець базіка — пан-отець, що багато дає поук [проповідає], фраза, якої вживають тоді, коли хтось багато балакає і при тому научує
у квадраті — в Галичині кажуть: до квадрату [подвійно]
принарядитися — краще, ченурніще одягтись

начати [моск.] — почати
по хазяйству [моск.] заглянути — в хазяйських справах
недотепа — що нічого робити не вміє

Друга дія.

Цвітний [моск.] — коліровий; наволока — пошевка
таяти [моск.] — танути, розпливатися, топитися
кулінарія — куховарство
поварювати — бути поварем [моск.], кухарити
блюдо — тарілка, миска, полумисок — теж: страва
приймати тарілки — забірати, збірати зі стола
зливки [моск. сливки] — солодка сметана, сметанка, вершки
кухмістерська — дешева кухня, менза [гал.]
кофейок — здрібніле: кофе — кавочка, кава, кофій [у Гал. кавуня]
гаван — дорога цигара [Havanna]
трубочист [моск.] — що чистить комини [моск. труба], коминяр
побесідувати [моск.] — посидіти та поговорити
гуляти — мати волю, відпочивати
особий [моск.] — з'окремішній, особливий
терять [моск.] — тратити, витрачати
не приходиться — не ялось, не випадає, ніяково
хвастун — хвалько, чванько
достойніший [моск.] — найдостойніщий, найбільш поважання вартий
уборка [моск.] трави і хліба — сінокос і жнива
согласний [моск.] — згідний, годжусь
курорт [нім.] — купелеве місце; слово «курорт» вживається і в московській мові
баришня [моск.] — панянка
неділя [моск.] — тиждень
племінник [моск.] — небіж [сестрінок, братанок, непіт]
любисток — зілля [Levisticum officinale] таке, сильно пахне; кажуть, що воно наводить кохання, як його пити
бідовий [моск.] — голінний, удатний, хватський, бравий
читати — виголошувати, деклямувати

дім трезвости — дім товариства тверезости [трезвость — общество трезвости] — звичайно там бували забави, можна було дещо зїсти та випити, тільки ж алькоголю не давали
помолодчі — моск.: помоложе — котрі трохи молодчі
подарунок у сто карбованців [моск.] — п. *на* сто карбованців
прия́зний — прихильний до когось, люб'язний
обіход [моск.] — звичай, поведінка
ґуберський учитель — учитель середньої школи в ґуберніяльному місті
двою́рідний брат [моск.] — первий брат, брат у перших, кузин [у Галичині: тіточний, стрийний брат]
супис — виродок
денщик — військовий чура, прислужник військового старшини в московському війську
помішати [моск.] — перешкодити, перебити
ловко — гл. І. дія, стор. 136
саме гірше [моск.] — що-найгірше, найгірше
кому завгодно — в Галичині: першому-ліпшому, кому схочете
іменно [моск.] — саме так, власне так
лічити себе чимось — москалізм [считать себя] — вважати себе чимось
катай [моск.] — їдь, гони, тут: швидко кажи, в Галичині кажуть: гай, гайда!
задніх пасти — позаду лишатися
часи [моск.] — годинник

Третя дія.

В почоті [моск.] — зазнають шани, поваги [пор. Шевч. «за честь, за повагу» — все це почот]
надіятися на що [моск.] — сподіватися по кімось
приходиться — гл. дія друга, стор. 138
завбдитись чимось — почати влаштовувати свої справи
басувати [про коня] — бігти навскоки, ґальопом [пор. у Шевченка: кінь басує — «Сон»]
фамілія [моск.] — прізвище [родове]

часи — гл. II. дія, стор. 139
хахландія — насмішливе слово на Україну [край хахлів]
ісправник — начальник повіта, як у Галичині: староста
слу́чай [моск.] — нагода
образований [моск.] — освічений
племінниця [моск.] — небога [сестрінка, братаниця, непота]
приме́вка [моск.] — приказка, приговірка
кататися [моск.] — возитися, плавати [плавав, як сир у маслі]
під стать [моск.] — до пари
учебна команда — військова школа для підстаршин
кніксен — у Галичині кажуть: диґ, жіночий поклін
ловка — гарна, а далі: «ловко [атакує» — то вже московське слово] — зручно підбірає
Невський — Невський проспект, найкраща вулиця в Петербурзі
не в согласії [моск.] — не годжусь
шеренга [моск.] — військова лава, ряд
про́мах — військовий моск. термін, як хто стріляє, і не потрапить, не вцілить
мішень [моск.] — ціль, до якої стріляють
ретируватися [моск.] — відступати, завертатись
попорчений — попсований; п. мендаль — медалі нічого сподіватися
маладець [моск.] — зух, хват, козак
нахаба — в Галичині: зухвалий, влізливий
городови́й — поліцай
самий противний [моск.] — що-найогидливіщий
покруч — гл. I. дія, стор. 137
потеряти [моск.] — стратити
пара [платья — моск.] — одяг
нарядитися — гл. I. дія стор. 136
роба [франц. robe] — одяг
кабатаж — побережна плавба; кабатажні матроси — моряки побережної плавби
тумак — стусан
предсідатель земської управи — відповідає галицько́му маршалкові [Виділу Краєвого або Повітової Ради]

катай — гл. II. дія, стор. 139
паперть — притвор церкви
старцювать — у Галичині: жебрати
невдаха — що не вдався, нікуди не годиться
позо́р [моск.] — страмовище, ганьба
іскуство [моск.] — мистецтво, штука
порок [моск.]—хиба, недостача [в моральному розумінню]
заставляти [моск.] — приневолювати, казати
священний [моск.] — святий, посвячений
зара́з — що-тільки, тепер [моск. — сейчас]
пришпорити [моск.] — стиснути острогами, пришпандорити
шинеля [моск.] — плащ
іменинниця сьогодні — сьогодні її йменини [вродини]

Четверта дія.

Босяк — вуличник, волоцюга; дуже модними стали босяки після того, як їх героями своїх оповідань поробив Ґорький
поспіх — успіх, щастя
красивий [моск.] — гарний [на вроду]
ґепюри — мережива
іменинник — іменини [вродини] сьогодні
інспектор у російських школах — щось менче, ніж інспектор, він не відповідає інспекторові в Галичині, який мав *нагляд* над усіма школами; це щось трохи більше, ніж галицький директор ґімназії, за те директор російської ґімназії щось як галицький інспектор
особий [моск.] — особливий, незвичайний
докладна́ запи́ска [моск.] — реферат на письмі
маскота — сама щаслива і другим щастя приносить
де́йствітельний статскій — гл. I. дія, стор. 135
ваше превосходительство — ексцелєнція
на той рік — у Галичині: на́рік, на другий рік
жа́лування — платня, як хто служить; пенсія — як хто вислужений, у відставці [через те кажемо: на пенсії]
бере́жливість — у Галичині: ощадність
жити на-всі [гроші] — проживати цілу платню

усадьба [моск.] — садиба, оселя
казьонна [моск.] квартира — скарбове помешкання, державне
уроки — лекції, години [що їх має вчитель — що було поверх приписаного числа, все було зокрема платне]
виборне товариство — вибране, дібране [знатне]
катання — поїздки, гуляння — проходи, прогульки
фібри серця — дрожання серця
від думки одної рождаюсь — наново роджуся на саму думку тільки
метр-д-отель — упорядчик при гостинах у високої аристократії (франц.)
на щот [моск.] — щодо
ерунда [моск.] — дурниця, марниця
зверх-повар — кухар над кухарями
провізія — їстивні припаси
ретируватися — гл. III дія, стор. 140
стращати [моск.] — страшити
ревность, соревнованіе [моск.] — заздрощі; ревнує до плити — заздрісна на плиту
рекрут на часах — некрут на варті
Г. Пальмерстон [1784—1865] — визначний англійський політик, проводив думку про рівновагу в Европі й виступав проти переваги Росії на Сході
мішати [моск.] — перешкоджати, перебаранчати
підкла́дка [моск.] — підшивка, підбійка
шерстяний [моск.] — вовняний; юбка [моск.] — спідниця
лічити когось чимось — москалізм [считать]: вважати
погони — еполети, військові відзнаки на плечках
лацкан — одворот ув одежі [кляпи в сурдуті]
потеря [моск.] — втрата
вінтити — грати в вінта
шлем у картах — відома назва при грі вінт; коли перебив 7 разів в тій самій красці — малий шлем, коли 8 раз — великий шлем
бубни — дзвінка
прику́пка — у Галичині: купно
по виду́ [моск.] — по обличчі; судорога [моск.] — корчі, спазми

ýмственна еквілібристика — танцювання по дроті умом, головою
не той ход — без одніǐ . . . тарах — без двох . . . У Галичині так кажуть: заграв погано — упав раз, без двох — двічі лежить
повишатись — авансувати
вірьовка [моск.] — мотуз
фамілія — прізвище
судебний слідователь — слідчий суддя
настоящий дворянський рід — шляхта з роду, з діда-прадіда, справжня шляхта, а тож можна було стати ще дворянином через вищу освіту, та тільки це шляхта не родова
сама простáя [моск.]людина - найпростіща, найзвичайніща, простá людина
трудолюбивий [моск.] — працьовитий
знать [моск.] — знатне панство, сметанка міста
фешенебельне панство — аристократія
нахал [моск.] — нахаба, причепа, зухвалець
на великому шлемі без п'яти — п'ять раз лежить, не стає п'ять лєв
нещасніща [моск.] — найнещасливіща, дуже нещаслива
прекрáсно [моск.] — дуже гарно, чудово
калірувати [моск.: окуліровать] — очкувати
прививка [моск.] — щеплення, п. зробити — прищепити
случайний [моск.] — випадковий
образования [моск.] — освіта
духи [моск.] — пахощі, парфума [трефль — рід парфуми]
присоглашати [моск.] — запрохувати
зала [моск.] — вітальня
стакан [моск.] — склянка, чашка
піднос — на заході України: таца
ром — у Галичині й на Буковині: рум
дружній сміх — сміються всі враз, одностайно, разом
ренонс — як у кого бракує якого коліру в картах [хто виходить від ренонсу]; бабський ход — так виходять, заграють баби; козир — у Галичині: адут, тромф; крити карту — бити, накладати
родословна — родовід

власне кажучи — переклад моск.: собсвéнно говоря — хоч власне
халуйство [моск.] — хамство, лякейство
плáття [моск.] — гл. I. дія, стор. 136
час [моск.] — година
прийóм — приняття, гостина
вступающий — ісходящий [моск.] — вислови при грі в карти
дрáка [моск.] — бійка, драча
блюдо [моск.] — страва
розчúтати [моск.] — розплатитися, відправити [слугу]
убíратися [моск.] — забíратися геть
горький — у доповненню до: п'яниця: гіркий п'яниця
тварь — тварина, звірюка
участок — поліція
уксус [моск.] — оцет
господá [моск.] — пани, панство
удар-параліч робити прийоми [військові] — темпа при муштрі [вправах] з рушницею; штик — баґнет
супóня — ремінь, усе, що супонить, обперізує [шнурівка]
ще чого доброго — ще недоставало
зараз — гл. III дія, стор. 141
супонити — оперізувати, шнурувати
Кіндрат — а власне: кондрашка, московський популярний вислів на апоплєксію
вакансія — вільне місце
благополучіє [моск.] — щастя

Василь Верниволя.

До тепер появилися отсі книжки:

6а. **Б. Лепкий,** Начерк історії української літерату
(до нападів Татар) нове ілюстроване видання.
7. **Ів. Левицький Нечуй,** Запорожці.
8. **Ляфонтен,** Байки (з 4 образками).
9—11. **Карпенко-Карий,** Суєта (зі вступом Б. Лепкого
12—14б. **Літературні характеристики укр. письменникі**
І. Іван Франко (Поезія), нап. А. Крушельницький
15—16а. **С. Руданський,** Співомовки (зі вступ. Лепкого).
17. **М. Вовчок,** Девять братів і десята сестричка Га
18—20. **Ахеліс,** Начерк соціольоґії.
21. **Д. Н. Мамін-Сибіряк,** Чутлива совість.
22—23. **Ніцше,** Так мовив Заратустра. Часть І.
24—25. **Ніцше,** Так мовив Заратустра. Часть ІІ.
26—27. **Юрій Кміт,** В затінку й на сонці.
28—29а. **Збірник** народніх пісень і дум.
30—33б. **Чайківський,** Всесв. Історія І. Стар. Історія з ілюст
34. **Кіплінґ,** От собі казочки (з двома ілюстр.).
35—36. **Кіплінґ,** От собі сторійки (з трома ілюстр.).
37. **Берзон,** Новоженці комедія в двох діях.
38—39. **Ніцше,** Так мовив Заратустра. Часть ІІІ.
40. **Байки Езопа** (з чотирма ілюстраціями).
41—43б. **В. Барвінський,** Скошений цвіт, повість.
44—47. **Др. І. Раковський,** Психольоґія.
48. **Андреєв, Л.,** Три оповідання.
49—50. **Карпенко-Карий,** Хазяїн, комедія.
51. **Вовчок,** Сестра, Козачка, Чумак (оповідання).
52. **Б. Берізон,** Понад сили (драма).
53—56. **Чайківський,** Всесвітна історія ІІ. (серед. вікі
57—59. **Ніцше,** Так мовив Заратустра. Часть ІV. (кінец
60. **Марко Вовчок,** Від себе не втечеш (оповіданн
61—62. **Г. Ібзен,** Будівничий Сольнес, драма.
63—64а. **Гоголь,** Тарас Бульба, повість з ілюстр.
65а. **Руданський,** Цар-соловей, казка.
66. **Моліер,** Лікар-Шуткар, жарт в 1 дії.
67. **Котляревський,** Наталка Полтавка, укр. опера.
68—72. **Чайківський,** Всесвітна Історія ІІІ (нововічн
73—74. **Николишин,** Розладдє (драма).
75. **Вовчок,** Кармелюк. Невільничка (оповідання).
76—77. **Ґеновефа,** опов. (з образк.).
78. **Куліш,** Орися, Дівоче, серце. Січові гості.
79. **Ольга Кобилянська,** Некультурна (новеля).
80. **Ольга Кобилянська,** Мелянхолійний валець.
81—84. **Франс,** На білих скалах, повість.

85—86. **Л. Толстой,** Живий труп, дра́ма.
87—91а. **О. Барвінський,** Образки з розвитку
92. **Яричевський,** Княгиня Любов. драма.
93. **Вовчок,** Сон. Одарка, Чари, Ледащиця.
94—98. **Б. Лепкий,** Начерк іст. україн. літер. Ки
99. **Вовчок,** Інститутка.
100—103. **В. Антонович,** Коротка історія Козаччи
104. **Аверченко,** Гуморески.
105. **Барвінок,** Русалка.
106—107. **Богдан Лепкий,** Літературні характерист
письменників: П. М. Шашкевич. З ілюстр
108—110б. **Куліш,** Чорна Рада (повість) з ілюстрац
вступом і поясненнями Б. Лепкого.
111. **Толстой,** Полонений на Кавказі, правд.
112—113. **Вергзон,** Вступ до метафізики.
114. **Анатоль Франс,** Комедія про чоловіка.
нився з немовою, жарт у 2 актах.
115—120. **Олександер Барвінський,** Образки з гр
ського і письменського розвитку Русинів,
(з 12 портретами, 13 картинами).
121—123. **Кобилянська О.,** Земля І, повість.
124—126. **Кобилянська О.,** Земля ІІ, повість.
127—128. **Шов Б.,** Цезар і Клеопатра. Історія.
129. **Вовчок М.,** Не до пари. Два сини й инші
130—134. **Маковей,** Заліссє, повість.
135—140. **Коницький,** У гостях добре, дома ліпше,
141—142. **Федькович,** Довбуш, траґедія.
143—144. **Федьковича,** Оповідання.
145—146. **Гринюк,** Весняні вечері.
147. **Федькович,** Так вам треба, фарс.
148. **Федькович,** Як козам роги виправляють,
в 1 дії.
149—149а. **Шевченко Т.,** Музика, повість.
150. **Кропивницький М.,** По ревізії, комедія у
151—151а. **Шевченко Т.,** Артист.
152—153. **Карпенко-Карий,** Бурлака, драма.
154. **Бобикевич О.,** Настоящі, комедія у 1 дії.
155—156. **Шевченко,** Гайдамаки, поема.
157. **Федькович,** Люба́—згуба, повість.

Дальші томики в друку

Кожний томик можна набути також у гарні
картоновій оправі. Тоді коштує дорожче на 20—

Гроші треба висилати наперед

К. Г. РЕДЕР, тов. з обм. порукою в ЛЯЙПЦІҐУ.